

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk Månedsskrift

8 · 2018

Historisk Samfund
for **Sønderjylland**

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af Historisk
Samfund for Sønder-
jylland i samarbejde
med Museum
Sønderjylland
og Kulturfokus

Pris for medlemskab
325 kr. årligt inkl. moms
og forsendelse.

Kontakt
Tlf. 74 62 46 83
hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk

Redaktion
Lisette Juhl Hansen (ansv.)
Museum Sønderjylland
ISL-Lokalhistorie

www.msj.dk
Tlf. 24 22 43 60
ljh@msj.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland
- Arkæologi Haderslev

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland
- Kulturhistorie Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne

Omslagslayout
Headquarters

Layout
Tekst & Design

Tryk
Mohr dieck Tryk A/S
Aabenraa

I dette nummer

Fra Venezia til Tønder - et 1700-talsskab og dets illustrationer 291
Lektor ved Aarhus Universitet Carsten Bach-Nielsen fortæller om det historiske skab og de bibelske illustrationer, der ses på det.

Den 29. august 1943 i Sønderjylland 298
Forskningsleder dr.phil. Hans Schultz Hansen fra Rigsarkivet i Aabenraa beretter om den skelsættene dags forløb i Sønderjylland.

Fæsteds-katten - Det rigeste blandt rige fund fra en meget rig egn. 306
Museumsinspektør cand.mag. Lars Grundvad fra Museet på Sønderkov fortæller om fundet af den store guldskat.

Grænselandskronikken 314
Historiker Jørn Buch har gennemlæst grænselandsets aviser og bringer sit syn på regionale nyheder og begivenheder.

Det sker i Museum Sønderjylland 326
Museumsinspektør cand.mag. Iben Johansen fortæller om den nye udstilling på Kunstmuseet Brundlund Slot: *Vores kollektive hukommelse* - Gitte Kath's værksted 1976-2018.

Bagsiden om forsiden 328
Forskningsleder dr.phil. Hans Schultz Hansen fra Rigsarkivet i Aabenraa fortæller historien om tidsfrivilligkorpset.

Forsidefoto
Tidsfrivillige i Tinglev, 1945.

Foto: Rudolf Gimm, Museum Sønderjylland.

Næste nummer af Sønderjysk Månedsskrift udkommer omkring den 10. februar 2019. Ud over at være årets første nummer, bliver det også det første nummer med nyt layout, både uden på og inde i bladet. Fra redaktionens side håber vi, at læserne vil tage godt imod Sønderjysk Månedsskrifts nye udseende.

Fra Venezia til Tønder - Et 1700-talsskab og dets illustrationer

Af lektor Carsten Bach-Nielsen

PÅ KULTURHISTORIE TØNDER findes et ret hårdt restaureret klædeskab af fyrretræ. Det stammer fra Lindholm og er fra senbarokken, altså formodentlig fra begyndelsen af 1700-tallet. På dets døre ses et par malerier fra omkring 1760 af bibelske scener (*figur 1*). Til venstre er det mødet mellem en mand og en kvinde ved en brønd. Hvem det er, forklarer den malede tekst: *“Die schöne Rahel zeigt sich hie mit ihren Schafen. Der Jacob solle sie, vor treue Dienst beschlaffen”*. Det er altså angiveligt mødet mellem Jakob og Rachel med de smukke og dejlige øjne, 1. Mosebog 29. Der er blot noget her, der ikke stemmer, for nok foregår scenen ved en brønd, men ifølge den bibelske historie skulle Jakob ved dette møde kysse Rachel og briste i gråd. Den fremmede rejsende forærer derimod på billedet den skønne kvinde en perlekæde. Sådant set bør vi ikke være i tvivl om, at vi er i Det Gamle Testamente, men er det virkelig den historie, som teksten hævder, at vi ser?

Nu er det så heldigt, at der findes et grafisk forlæg for maleriet. Det går tilbage til en i 1700-tallet yderst berømt veneziansk maler, Jacopo Amigoni (1682-1752). Amigoni malede ud over mytologiske og historiske scener en række bibelske pastoraler, fortællinger fra Bibelen i hyrdestil. Amigoni var en international stjerne, der rejste Europa rundt, blandt andet med tidens største operastjerne, ka-

straten Carlo Broschi, der gik under navnet Farinelli. Under sit arbejde i Sydtyskland mødte Amigoni i 1730 en ung kunstner, Joseph Wagner, der blev hans malerelev. De to grundlagde i 1732 et firma i Venezia, hvorfra der udgik en strøm af grafiske værker. Blandt de populære var den serie af bibelpastoraler, som Wagner omsatte i store grafiske blade med italiensk tekst i 1758. Desuden solgtes blade med årstiderne, elementerne og meget andet, der kunne danne baggrund for dekorationsmaleri i private huse og slotte. Wagner var en dygtig kunstner, som det venezianske senat søgte at beskytte, hvorfor senatet udstyrede ham med et patent, der kriminaliserede kopiering af hans kunst. Nu kunne Wagner i stedet tiltrække en lang række elever, hvilket øgede byens anseelse som kunstcentrum i et århundrede, da Venezia var turistmagnet for de rige og de dannede nordeuropæere. Det venezianske Senats patent gjaldt imidlertid kun så langt, som republikken kunne udstrække sin jurisdiktion. Populariteten af Amigonis motiver og Wagners trykgrafik betød, at der opstod et marked for illegale eftertryk i Augsburg i Sydtyskland. Her var det særligt forlæggeren Johann Georg Hertel (ca. 1700-1775), der omskabte Wagners store blade ved at kopiere dem og nedskalere dem. Skønt de blev billigere for folk at anskaffe, tjente han store penge på dette salg.

For at skjule sin lyssky forretning kunne Hertel finde på at anføre andre kunstnere som ophavsmænd til værkerne, ligesom han erstattede Wagners navn med sit eget.

Når vi står over for værker, der er malet efter Amigonis motiver, må vi altid være i tvivl om, hvorvidt de går tilbage til de oprindelige venezianske originaler, eller om de har været gennem en lang kopierings- og omarbejdsproces. Når man ser det originale grafiske forlæg fra Venezia, der ligger bag Tønderskabets venstre låge, som det udgik fra Wagners trykkeri, før det eftertryktes af Hertel i Augsburg i 1758, er selve motivet omgivet af et rokokkoornament (*figur 2*). Kvinden står til venstre, og den frem-

mede mand nærmer sig fra højre. Der er ikke nogen kiste med guldsmykker og andre rigdomme i forgrunden. Teksten er udelukkende på italiensk. I den kopi, som Hertel i Augsburg lavede, er motivet spejlvendt, og det er nu forsynet med en anden tekst. Der er ikke ændret på, hvad scenen forestiller, nemlig Rebekka og Abrahams træl, der i jødisk tradition kaldes Eliezer, ved brønden, som det er beskrevet i 1. Mosebog 24 (*figur 3*).

Det er historien om et ægteskabsarrangement. Den gamle Abraham sendte sin træl afsted for at finde Isak en hustru, der ikke var kanaanæer. Trællen begav sig afsted med sine kameler, og da han nærmede sig en brønd uden for Aram-Naharajim, bad

Figur 1. Skab fra Lindholm på Kulturhistorie Tønder. Til venstre ses David og Abigajil, til højre angiveligt Rachel og Jakob.

han sin Gud om, at det ville lykkes ham at møde den rette kvinde. Det var hen under aften og netop ved den tid, da kvinderne gik ud efter vand. En meget smuk pige, der aldrig havde været sammen med en mand, kom ham i møde og gav ham og dyrene noget at drikke. Dette var et tegn fra Gud - og trællen skænkede med det samme pigen, Rebekka, en dyr gave, nemlig en næsering og to armringer af guld, der vejede to sekel. Han satte næseringen i Rebekkas næse og armringerne om hendes arme. Nu skulle det dog anerkendes af Rebekkas familie, Laban og Betuel, at hun sådan havde været udsat for et frieri gennem stedfortræder, nemlig Abrahams træl. Familien indvilligede, da

det var åbenbart, at trællen var sendt af Gud. Trællen Eliezer kunne hjemføre pigen efter Guds vilje, så hun kunne blive hustru til hans herres søn. Da Eliezer hørte dette, kastede han sig på jorden for Herren. Derpå tog han sølvsmykker og guldsmykker og klæder frem og gav Rebekka dem. Hendes mor og bror gav han også kostbare gaver. Han hjemførte Rebekka til Isak, der straks tog hende til sin kone.

På skabets venstre låge ses altså i virkeligheden scenen, hvor Abrahams træl møder Rebekka ved brønden. Han har lukket op for sine skattekister i forgrunden. Han giver her Rebekka en kostelig perlekæde. Hun ser bly ud, som hun står der ved brønd-

Figur 2. J.G. Hertel: Rebekka og Eliezer ved brønden. Kobberstik 1758.

Figur 3. Joseph Wagner: Rebekka og Eliezer ved brønden, Kobberstik 1758.

Illustration: Staatliche Museen zu Berlin. Preussischer Kulturbesitz, Kunstbibliothek.

Illustration: Kobberstiksamlngen, Statens Museum for Kunst.

en med sine vandkrukker. Indskriften under motivet på skabet er altså forkert. På det grafiske forlæg fra Augsburg, hvorpå Hertel har erstattet Amigonis navn med florentineren Giuseppe Zocchis, står nemlig: *"Nimm diese Perlen-Schnur, Rebecca, hin von mir, Und schicke meinen Herr dein Herz zum Danck dafür"*.

Ved udmalningen af motivet kan malerens forlæg være blevet beskåret, så han ikke har haft teksten med - og så selv har konstrueret en passende tekst, der dog stammer fra en helt anden historie, nemlig den om Jakob og Rakel. Efter, at vi har identificeret den rigtige bibelske historie, giver det

Figur 4. J.G. Hertel: David og Abigajil. Kobberstik 1758.

Illustration: Staatliche Museen zu Berlin. Preussischer Kulturbesitz, Kunsbibliothek.

bedre mening med kisten med guld- og sølvsmykker samt andre rigdomme i forgrunden. Desuden er det slående, at næseringen og armingene fra den bibelske fortælling er udskiftet med det, der karakteriserede kvindefremstillingerne i tidens venezianske kunst: Perlekæder - eller som det står i den latinske tekst, *"et skinnede, snehvidt juvelsmykke"*. Den oprindelige italienske tekst, der kunne afsløre motivets oprindelse, er nemlig af Hertel erstattet af tyske og latinske vers.

Langt bedre er det gået maleren fra Tønder med hensyn til den højre låge på skabet, der viser et andet møde, nemlig mellem David og Abigajil i 1. Samuelsbog 25. Det er også en historie om hyrder. Den sure og vredladne kalebit Nabal, hvis kone hed Abigajil, fornærmede David, hvorpå denne med omkring 400 af sine mænd begav sig afsted for at straffe Nabal. Abigajil fik dog gennem en af Nabals karle at vide, at David var en hædersmand, der altid havde beskyttet hyrderne på marken. Nabals folk havde i virkeligheden meget at takke David for, så nu var gode råd dyre. Abigajil måtte finde på noget. Hun samlede to hundrede brød, to krukker vin, fem tilberedte får samt en masse korn, rosinkager og figenkager, der var gode elskovsfremmende midler. Det læsede hun på æslerne og red David og hans folk i møde. Hun formåede at dæmpe Davids vrede ved at falde ned for hans fødder og bede for sit folk - og love ham en glørværdig fremtid som fyrste over Israel. David gik i sig selv og svarede Abigajil: *"Lovet være Herren, Israels Gud, fordi han i dag har sendt dig til mig! Velsignet være din dømmekraft, og velsignet være du selv,*

fordi du i dag har forhindret mig i at pådrage mig blodskyld og tage mig selv til rette ... Var du ikke ilet mig i møde, havde Nabal ikke haft en eneste af mandkøn tilbage ved daggry". Ti dage senere døde Nabal, og David sendte bud til Abigajil, om hun ville være hans hustru. Det ville hun gerne - og hun blev det. På skabslågen står: "Nimm dies beliebte Brodt hiermit aus meinen Händen. Du wirst davon die Kraft gewisslich bald empfinden". Dette, at David snart skal føle kraften af elskovsmidlerne, stemmer overens med teksten på Hertels grafiske blad fra hans serie nr. 89 (figur 4). Det er ligesom det tidligere nævnte blad ændret således, at Amigonis navn er erstattet med Zochis og Wagners med Hertels eget navn. Hertels grafiske blade findes i ornamentstiksamlingen i Kunstforum i Berlin.

De venezianske stik og deres motiver var populære i hele Europa. Man møder dem ofte i Danmark og Nordtyskland. I Lübeck er der påvist en række malerier i de borgerlige stuer med Amigonis motiver, men også langt ude på landet kan man møde motiver, der går tilbage til Amigoni; således findes hans billeder af elementerne luften og vandet udmalet på panelerne i stuen på en gård i Gross-Meinsdorff syd for Eutin. I Kommandørgården på Rønmø findes, spejlvendt i forhold til den venezianske original, Amigonis motiv med Faraos datter, der finder Moses i Nilens siv. Der findes hollandske flisebilleder med forlæg i de venezianske bibelpastoraler.

Det er altså som antydnet altid svært at udrede præcist hvilket forlæg, der kan være tale om. Hvor mange hænder og forvanskninger har det været

Figur 5. Skab fra Fresmark på Museet på Gottorp. Til venstre David og Abigajil, til højre angiveligt Rachel og Jakob. Se næste side for detaljerede udsnit af skabsmalerierne.

igennem, før det fra Venezia er nået frem til den lokale malers samling af grafik, som han brugte som forlæg? Vi kan med skabet i Tønder afgøre, at det er J.G. Hertels kopi fra Augsburg, der har været brugt til motivet med David og Abigajil. Langt sværere er det med Rebekka og Eliezer, der her, uvist af hvilken grund, er blevet omtolket til Jakob og Rakel. Det genfindes som motiv på et klædeskab af fyr fra Fresmark ved Aventoft, der nu befinder sig på Gottorp Slot. Det er dateret til midten af 1700-tallet. Det har de samme to bibelske motiver som skabet i Tønder (figur 5-7). Under det venstre læser vi: *“Die schöne Rachel zeigt sich hier mit ihren Schafen. Der Jakob sollte sie vor treue dienst beschlaffen.*

Figur 6. Udsnit af skabets venstre side med afbildningen af David og Abigajil.

Foto: Forfatteren.

3. Mos. 29. Cap”. Maleren har her fejlagtigt fået flyttet historien hen i 3. Mosebog. Atter handler det her entydigt om udveksling af seksuelle ydelser, hvilket kan have været et passende motiv for et klædeskab i soveværelset, men det ligger lidt mere elegant i de oprindelige forlæg, der med større raffinement søger at gøre de bibelske historier hyrdeagtigt pikante. Måske er det den samme maler, der står bag stafferingerne af de to sønderjyske skabe, da teksterne stort set er ens - og ikke kan være hentet fra noget umiddelbart kendt grafisk forlæg. De må skyldes maleren eller hans kunder.

Interessant er det at tænke sig, at den store maler Amigoni i Venezia ud-

Figur 7. Udsnit af skabets højre side, der angiveligt viser Rachel og Jakob.

Foto: Forfatteren.

tænkte og skabte en række billedmotiver, der gennem den trykte grafik, gennem ændringer og kopier, i løbet af kun et år eller to er gjort tilgængelige i Norden. Her mellem Østersø og Vesterhav har håndværksmalere kunnet levere noget af det allernyeste fra turistbyen og modecenteret syd for Alperne, nemlig Venezia i Lagunen i Adriaterhavet. ■

Litteratur

- Bach-Nielsen, Carsten: Paradis af Ørke - om venezianske pastoraler i 1700-tallets Danmark. I: Wåhlin, Vagn (red.): *Historien i kulturhistorien*. Aarhus 1988, side 89-118.
- Bach-Nielsen, Carsten: Hyrder, helte, patriarker - og listige kvinder. I: *ICO. Iconografisk Post* 1992, 3, side 19-36.
- Bach-Nielsen, Carsten: Pastorale rum. En veneziansk kunstnerkreds og 1700-tallets Danmark. I: *Architectura* 2016, side 35-57.
- Fliser fra Holland. En vandredstilling samlet af D.F. Lusingh Scheurleer og arrangeret i samarbejde med Den kongelige nederlandske ambassade i København 1971. Udstillingskatalog 1971.
- Pieske, Christa: Bürgerliche Festräume des Rokoko. Wandbespannungen in Lübecker Landschaftszimmern. I: *Kunst und Antiquitäten*, 1980, IV, side 28-38.
- Pieske; Christa: Der vierte Erdteil. Amerika-Allegorien und ihre Reproduktion im 18. und 19. Jahrhundert. I: *Kunst und Antiquitäten* 1985, VI, side 38-44.
- Gerhard Röper: *Die Innenraumgestaltung der ländlichen Profanarchitektur Schleswig-Holstein vornehmlich des 18. Jahrhunderts*, 3, Otterndorf 1984.
- Voss; Herman: Jacopo Amigoni und die Anfänge der Malerei des Rokoko in Venedig. I: *Jahrbuch der preussischen Kunstsammlungen* 1918, s. 145-170.

Den 29. august 1943 i Sønderjylland

Af dr.phil. Hans Schultz Hansen

Den 29. august 2018 var det 75 år siden, at den danske regering ophørte med at fungere, fordi den ikke ville opfylde et ultimatum fra den tyske besættelsesmagt om bl.a. at indføre dødsstraf for sabotage. Dermed ophørte samarbejdspolitikken officielt. Forskningsleder dr.phil. Hans Schultz Hansen, Rigsarkivet i Aabenraa, beretter om forløbet af denne dag i Sønderjylland.

Den 9. APRIL 1940 var Sønderjylland i centrum for begivenhederne under den tyske invasion. Den 4.-5. maj 1945 var landsdelen atter scenen for dramatiske begivenheder med jagerangreb, kampe mellem modstandsfolk og tysk militær, etablering af en grænsebevogtning, interneringer m.m. Den tredje af besættelsestidens store dage, den 29. august 1943, gik derimod ret stille af i det sønderjyske. Det var der flere grunde til, som skal belyses i denne artikel, der dog først og fremmest vil fortælle om, hvad der trods alt skete i landsdelen.

Augustoprøret

I juli og begyndelsen af august 1943 blev det klart, at Tyskland ville tabe krigen. De allierede erobrede Sicilien. Mussolini blev afsat. Den første fascistiske diktator var styrtet. Tyskernes sidste offensiv på østfronten ved Kursk slog fejl. Russerne gik til modangreb og indtog storbyen Orel. Allierede fly gennemførte en bombeoffensiv mod Hamborg, der udløste en ildstorm.

I det besatte Danmark udbrød der fra slutningen af juli uroligheder og strejker i en række jysk-fynske provinsbyer. Først og fremmest i de store byer Odense, Esbjerg og Aalborg, men også i andre fynske byer, i trekantområdet, i Aarhus og i Vendsyssel. Urolighederne bestod i spontane slagsmål mellem tyske soldater og danske soldater og civile i gaderne, mens strejkerne var dygtigt sat i værk af lokale kommunister. I disse uroligheder kendt under navnet *Augustoprøret* spillede den løftede stemning efter de allierede sejre sammen med utilfredsheden med levevilkårene i de brede lag og med hadet mod besættelsesmagten.

Sønderjylland blev kun perifert inddraget i Augustoprøret. Haderslev var mest påvirket. Det startede med rudeknusning hos *Nordschleswigsche Zeitung* natten til lørdag den 21. august. Ellers var den udfarende kraft snarere den lokale værnemagtskommandant, der reagerede umådeholdent på et rygte om, at 18 sabotører var på vej for at klippe piger, der gik med tyske soldater. Lørdag aften sendte han patruljer ud i byen, der forulempede nogle civile i gaderne. Søndag aften provokerede en frivillig SS-soldat på orlov folk på gaden, men det tyske feltgendarmeri sendte ham hjem. Den tyske avis måtte nok engang undgælde med knuste ruder. Mandag aften var SS-soldaten igen ude og blev denne gang fulgt undervejs af en skare, der snart voksede til 500 unge mennesker. Det lykkedes

politiet at slippe af med SS-manden, men så stødte folkemængden, der var nået op på omkring 1.000, sammen med tre kompagnier tyske soldater, der sang marchesange. Mængden svarede med danske og engelske sange. *Sangerkrigen* endte med et korporligt sammenstød, hvor soldaterne brugte deres læderbælter og erobrede gaden. Tirsdag aften var politiet talstærkt til stede og aftenen forholdsvis rolig. Onsdag den 25. kom hele byens stolthed, roklubbens firer med styrmand, hjem efter at have slået svenskerne i Stockholm. Uroen druknede nu i den almindelige jubel, der fik form af en fredelig national manifestation. I Christiansfeld, Gram, Aabenraa og Sønderborg forekom isoleret uro med småsabotager og hærværk mod tyske butikker og lignende. Uroen holdt sig i småtingsafdelingen. Landsdelen var rømmet for dansk militær siden november 1942, så danske soldater kunne ikke volde uro, og den savnede de store industriarbejdspladser, som kunne gå forrest i strejkerne. Men samarbejdspolitikken havde også et stærkt tag i de danske sønderjyder,

der sidst af alt ville fremprovokere en grænseflytning.

Derfor var der alvor i luften over Dansk Samråds møde den 26. august. Dansk Samråd var et koordinerende organ på dansk side i nationalitetskampen. Formanden, rigsdagsmand A. Svensson, gjorde her udfald mod de formodede "*provokatører af blandet oprindelse*". Rigsdagsmand Hans Jepsen Christensen fandt, at sabotørerne handlede på Danmarks vegne uden bemyndigelse. Det var mest kommunister, der ville terrorisere befolkningen. Han ønskede "*linjen af 9. april*", dvs. samarbejdspolitikken, fortsat. Bagermester Thorvald Petersen mente, at det især var "*de såkaldte intellektuelle*", der førte an i uroen. Redaktør Frede Nielsen så således på det: "*Kommunisterne arbejder pågående, nogle overophedede nationalt indstillede følger dem. Vi har dem også hernede, de må modvirkes*". Hans Andersen fra Dan-

Folketingsmand A. Svensson fra Det konservative Folkeparti var formand for Dansk Samråd og lige som Jepsen Christensen tilhænger af samarbejdspolitikken, men han blev alligevel arresteret som gidsel af værnemagten tidligt om morgenen den 29. august. Takket være sit solide kendskab til tysk og tyskere optrådte han som gidslernes talsmand.

Foto: Museum Sønderjylland.

ske Samfund og Landeværnet ønskede derimod forståelse for, at befolkningen reagerede imod den skærpede tyske kurs. Han gav tyskerne skylden for uroen.

Tysk ultimatum - regeringen træder tilbage - undtagelsestilstand

Augustoprøret førte lørdag den 28. august til et ultimatum til den danske regering, hvor besættelsesmagten krævede undtagelsestilstand med forbud mod strejker og forsamlinger, udgangsforbud, indførelse af censur og hurtigdomstole med mulighed for at idømme dødsstraf. Disse krav var uspiselige for den danske regering, og svaret blev et nej, som blev afgivet senere samme dag. Dermed var samarbejdspolitikken til ende. Den holdt, så længe krigens gang tydede i retning af en tysk sejr eller var på vippen. Da det tyske nederlag klart af tegnede sig, smuldrede politikernes

autoritet i befolkningen, og Augustoprøret fik tyskerne til at stille krav, regeringen hverken kunne eller ville indfri. For nogle var dette en glæde. Hans Mørup og de andre modstandsfolk i Aabenraa-Kredsen, mødtes den 20. september: *"I Aabenraa-Kredsen er der ingen vaklen, vi vedkender os vort medansvar for den 29. august. Vi ved, det kun er begyndelsen til en række voldsomme begivenheder, der nu vil ramme vort folk og vort land. Men vi ser morgenrøden forude"*.

Men ikke alle så sådan på det. På mødet i Dansk Samråd den 26. november 1943 fremgik det, at de sønderjyske politikere var alt andet end lykkelige over det skete og helst havde set regering og rigsdag fortsætte. Jepsen Christensen udtalte: *"Den 29. august gik magten fra de danske myndigheder over til kræfter, som skjuler sig. For krigens gang betyder sabotagen intet. Den 29. august er den mørkeste dag, jeg kender"*. Modsat mange af sine kolleger stod Jepsen Christensen ved sit synspunkt også efter den 5. maj 1945.

Den 29. august kl. fire om morgenen indførte den tyske militære

Foto: Museum Sønderjylland.

Landstingsmand Hans Jepsen Christensen fra Venstre, der også var formand for Sønderjydsk Skoleforening, ønskede samarbejdspolitikken fortsat og var ked af begivenhederne den 29. august 1943, som han gav modstandsbevægelsen skylden for.

øverstbefalende i Danmark, general Hermann von Hanneken, militær undtagelsestilstand. Alle offentligt ansatte skulle videreføre deres arbejde og efterkomme ordrer fra tyske opsynsmænd. Sammenstimlen på gader og veje med mere end fem personer blev forbudt, alle møder ligeledes. Der blev indført spærretid ved mørkets frembrud. Det blev forbudt at bruge post, telegraf og telefon. Det blev forbudt at strejke. Opfordring til strejke over for værnemagten ville medføre dødsstraf. Overtrædelse af de nævnte forbud ville blive straffet ved tyske standretter, og ved vold og sammenstimlen ville der blive skudt.

Værnemagten skred samtidig til afvæbning og internering af den danske hær og flåde - den såkaldte *Operation Safari*. Hæren og flåden satte sig flere steder kortvarigt til modværge, og 23 danske soldater blev dræbt. Flåden sænkede selv skibene eller sejlede dem til Sverige. Operation Safari inddrog ikke Sønderjylland, der som nævnt længe forud var rømmet af dansk militær.

Derimod gennemførte tyskerne også her den civile magtovertagelse. I købstæderne blev offentlige bygninger besat, i Tønder således domhuset, politistationen, rådhuset, amtshuset, posthuset, de kommunale værker og jernbanestationerne - foruden jernbanebroerne. Politimester Ernst Brix i Tønder blev klokken 4.10 om morgenen hentet ud til bykommandanten på kasernen. Her blev Brix spurgt, om han var rede til at fortsætte i sit embede. Det var han, men han ville ikke medvirke til noget, der stred imod dansk retsbevidsthed eller det standpunkt, som regeringen indtog den forudgående dag. I Sønderborg blev

borgmester Hans Nielsen tilsvarende af kommandanten spurgt, om han ville fortsætte som borgmester i loyalt samarbejde med tyskerne. Nielsen spurgte, hvad der ville ske, hvis han svarede nej. Kaptajnen svarede, at han så måtte indsætte en anden borgmester, mens Nielsen ville blive straffet. *"Jeg gik så ind på at fortsætte"*, berettede borgmesteren lakonisk.

Langt fra alle embedsmænd blev hentet af tyskerne og spurgt, om de ville blive i deres embeder på tyskerens vilkår. Men alle blev stillet overfor spørgsmålet. I Tønder samledes de spontant hos seminarirektor Morten Bredsdorff: *"Vi søgte gensidigt at orientere hinanden. Hvilken stilling indtager kongen? Ministeriet? Rigsdagen? Hvad skal embedsmændene nu gøre? Det sidste gav anledning til ret livlig drøftelse. Rektor [Randrup fra statsskolen] indtog et ret aggressivt standpunkt og syntes i tvivl, om man skulle gå i arbejde næste dag. Dommer Stegmann: Hvad vil De gøre, rektor, hvis Deres elever strejker? - Rektor: Det tror jeg ikke, de gør! - Dommeren: Hvad gør De her på seminariet? Vi vil passe vort arbejde, så længe det overhovedet er muligt - hvem gavner vi med at løbe fra det? - Dommeren: Jeg går sgu i retten i morgen, jeg skal dømme en hjemmetysker, der har solgt ulovligt til værnemagten, det kan blive helt fornøjeligt! Ingeniør Westh [Statens Jordlovsudvalg]: Vi kan i hvert fald ikke begynde med arbejdsnedlæggelser. Hans Andersen [formand for Danske Samfund og Landeværnet]: Det er helt rigtigt. Embedsmændene skal blive ved, så længe de bare kan få lov".* Politimesteren kom forbi og bekræftede dem i dette standpunkt. Senere på dagen kom amtsskolekonsulent Nicolai Svendsen også forbi. Han kunne fortælle, at

amtmand O.D. Schack var meget fortvivlet og frygtede en grænseflytning. Svendsen havde opfordret ham kraftigt til at blive på sin post og erklæret: *"Selv bliver jeg i min kontorstol, til de bærer mig ud!"*. Det blev denne holdning, som sejrede blandt embedsmændene, ikke blot i Tønder og Sønderjylland, men også på Slotsholmen i København, hvor departementscheferne gik sammen og dannede en uofficiel regering frem til Befrielsen.

Den menige befolkning blev konfronteret med undtagelsestilstanden på gader og veje. I Tønder reagerede militærpatruljer mod mangelfuld mørklægning og aflytning af engelsk radio for åbne vinduer ved at affyre varselsskud. I Aabenraa greb soldater nidkært ind mod sammenstimlen på gaderne. Hans Mørup oplevede det således: *"Da Ruth og jeg hen på eftermiddagen går en tur opad Ramsherred og Storegade er der mange mennesker, der vil ud at se, hvad der foregår. Vi møder to af vore venner, Rosa Vandenerzh og Svend Aage Lyck, og når lige at standse op og sige goddag, da vi hører et brøl fra en tysk soldat. Han springer frem mod os med gevær med påsat bajonet og truer med at skyde. Ruth og jeg går den ene vej, Svend og Rosa den anden"*.

Internering af gidsler

Den 29. august arresterede tyskerne i Danmark ca. 250 fremtrædende personer som gidsler for at sikre, at befolkningen holdt sig i ro. I Sønderjylland blev 12 mænd taget. Blandt dem var ironisk nok to af dem, der i Dansk Samråd havde udtalt sig skarpest mod augustoprøret: A. Svensson og Frede Nielsen. Endvidere gik det ud over højskoleforstander Hans Lund,

Rødning, lærer Peter Marcussen og seminarielærer Claus Eskildsen, alle tre fremtrædende skikkelser på dansk side i sindelagskampen. De øvrige var tre kirke- og skolefolk: Statsskolerektorerne dr. N.H. Jacobsen fra Haderslev og Georg Buchreitz fra Aabenraa samt provst Poul Schülein fra Tønder, yderligere to konservative rigsdagsmænd: Fabrikant Max Schaumann fra Haderslev og bogtrykker Jørgen Otsen fra Sønderborg, samt et par private erhvervsdrivende: Bagermester Hans Andersen fra Haderslev og læge Ejnar Dahl fra Tønder.

Svenssons arrestation var ikke uden dramatik. Han blev klokken 4.30 om morgenen vækket af sin søn Poul med råbet: *"Tyskerne er her!"*. De brød døren op og trængte ind i soveværelset, spurgte til Svensson, og da denne spurgte: *"Hvad sker der?"*, råbte de nervøst og utålmodigt til svar: *"Ti stille! Vær stille! Klæd Dem på og kom straks med til kasernen!"*. Pouls forsøg på at ringe til politiet blev kontant afbrudt ved, at en soldat med fældet bajonet gik frem imod ham med råbet: *"Smid telefonen!"*. Svensson erfarede først om undtagelsestilstanden på kasernen. Her protesterede han straks imod gidseltagningen. Snart kom de andre gidsler fra Haderslev by og amt ind til kasernen. Her blev vilkårene lempet, da det blev klart for tyskerne, at befolkningen holdt sig i ro.

I Tønder fik Claus Eskildsen udleveret en skriftlig arrestordre, der fastslog, at han var arresteret som gidsel og skulle rette sig efter ordre fra militæret: *"Ved flugtforsøg eller modstand vil der gøres brug af våbnet"*. Bortset fra selve frihedsberøvelsen havde han intet at klage over. Han blev som de

andre gidsler fra egnen ført til kaserne i Tønder. I Aabenraa blev rektor Buchreitz vækket kl. 4.05 af en tysk officer, der høfligt sagde: *"Jeg har til opgave at arrestere Dem"* og forklarede ham om undtagelsestilstanden. Rektor blev ført til den lokale kommandant og derfra til arresten i Aabenraa. Også her gik det ret civiliseret til, om end opholdet i en enecelle var mindre behageligt end på de fælles stuer på kaserne.

Gidslerne fra Syd- og Sønderjylland blev den 8. september samlet på kaserne i Fredericia. Det skete i en kælder uden vindue og under uhumske forhold. Da Claus Eskildsen klagede, svarede en feldwebel ham: *"Vær De glade for, at De ikke er i Rusland. Jeg har selv været der. Om skyldig eller ikke skyldig - stillet med ansigtet mod muren - bum!"*. Den følgende dag lykkedes det Svensson at udvirke en betydelig lempelse i vilkårene. Den 10. septem-

ber blev gidslerne råbt op: *"Efter initiativ fra den tyske folkegruppeløslader dr. Jens Møller bliver følgende løsladt"* - og så fulgte navnene på de 12 gidsler fra Sønderjylland, mens de seks fra Sydjylland måtte blive tilbage. Med en undskyldning for den dårlige behandling de første dage og gode ønsker om et godt dansk-tysk forhold i fremtiden blev de sønderjyske gidsler derpå sat fri.

Det tyske mindretal og den 29. august 1943

Løsladelsen af de sønderjyske gidsler skyldtes ganske rigtigt det tyske mindretals leder Jens Møller. Umiddelbart efter arrestationerne skrev grosserer Peter Frees og landsretssagfører Sophus Erichsen i Haderslev til den lokale tyske kommandant for at få løsladt fabrikant Schaumann. Frees og Erichsen tilhørte begge den nazikritiske *Haderslevkreds* inden for min-

Dyrlæge Jens Møller var med titel af Volksgruppenführer det tyske mindretals ubestridte leder i besættelsesårene. Her taler han til tyske krigsfrivillige i Tinglev i 1942. Det følgende år virkede han med held for at få løsladt de danske gidsler, som værnemagten tog den 29. august.

Foto: Rudolf Gimm, Museum Sønderjylland.

dretallet. Sammen med 15 andre Haderslevborgere henvendte de sig videre til von Hanneken for at få løsladt alle gidsler fra byen. Frees fik også købmand Hans Beyer i Aabenraa til at gøre et lignende fremstød for gidslerne derfra. Beyer opsøgte den lokale tyske kommandant, der henviste ham til Jens Møller. Beyer traf ikke Møller, men sørgede for, at han fik besked.

På dansk side arbejdede amtmand og politiadjutant Kresten Refslund Thomsen for at få gidslerne løsladt. Han mødtes med stiftamtmand Lundbye, politimester Hartmann og borgmester Thulstrup i Haderslev, der kunne fortælle, at de tyske medlemmer af byrådet allerede havde forsøgt at få de lokale gidsler løsladt. Refslund Thomsen opfordrede borgmester Holger Fink i Aabenraa til at få den tyske byrådsgruppe her til at søge gidslerne fra Aabenraa by og amt fri-

givet. Fink gik til kommandanten i Aabenraa, der også henviste ham til Jens Møller.

Det tyske mindretals ledelse holdt møde den 6. september. Her fik Møller bemyndigelse til at rejse til København for at få *alle* sønderjyske gidsler løsladt. I København opsøgte Møller dr. Best og flere andre. Det var dette, som førte til løsladelsen af gidslerne den 10. september. Det fik Jens Møller siden kredit for i forbindelse med retsopgøret. Men initiativet udgik fra Haderslevkredsen.

Jens Møllers motiver til at udvirke løsladelsen af de sønderjyske gidsler kender vi ikke. Vi kan antage, at han også har ønsket at modvirke det meget uheldige indtryk, som de dansk-sindede sønderjyder fik af de tidsfrivilliges tjeneste under undtagelsestilstanden. De tidsfrivillige var en form for hjemmetysk hjemmeværn, som skulle bistå værnemagten ved en allieret invasion. De blev indkaldt straks om morgenen den 29. august af de lokale kommandanter i Tønder, Sønderborg og Aabenraa og indsat til bemanning af vagter på strategiske punkter, kontrolposter og patruljer

Foto: Nationalmuseet, Wikimedia Commons.

Den øverstbefalende for den tyske værnemagt i Danmark, general Hermann von Hanneken (1890-1981) iværksatte den 29. august 1943 Operation Safari, interneringen af den danske hær, og erklærede Danmark i undtagelsestilstand.

sammen med tyske soldater. Andre fungerede som tolke eller udstedte kørselstilladelser og passersedler. De optrådte i værnemagtens grønne uniform med et gult armbind *Deutsche Wehrmacht* og var bevæbnet med rifel, patrontasker og bajonet. Det har mede danske borgere at se deres hjemmetyske naboer på den måde, især hvor de udviste unødvendig tjenesteiver. Jens Møller protesterede straks til de lokale kommandanter og, da det ikke hjalp, direkte til von Hanneken i København. Men da var skaden sket.

Med de tidsfrivillige som hjælpere for værnemagten og forsøgene på at få løsladt gidslerne satte det tyske mindretal et særligt aftryk på begivenhederne i Sønderjylland den 29. august og de følgende dage. Ellers foretog undtagelsestilstanden og gidseltagningen som i det øvrige land. Derimod aftegnede Augustoprøret sig kun svagt i Sønderjylland, fordi uro-potentialet var mindre. Der var ingen danske soldater i landsdelen, som værnemagten kunne internere. ■

Henvisninger

Generelt: Hans Schultz Hansen og Henrik Skov Kristensen: Sønderjylland under krig og besættelse 1940-1945 (2003). Gads leksikon om dansk besættelsestid 1940-1945 (2002).

Augustoprøret: Hans Kirchhoff: Augustoprøret, II (1979), side 116f. Aage Trommer: Modstandsarbejde i nærbillede (1973), side 103-105, 116f. Henrik Skov Kristensen og Inge Adriansen: Als og Sundeved 1940-45, 2. udgave (2005), side 80. A. Svensson: Dansk samråd, Sønderjyske Årbøger 1951, side 81. *Tysk ultimatum - regeringen træder tilbage - undtagelsestilstand:* Hans Mørup: På fløjen (2000), side 308 og 310. Svensson side 82-84. Rigsarkivet Aabenraa, Tønder politi nr. 1487: Sager vedr. undtagelsestilstanden 29. august 1943. Skov Kristensen og Adriansen side 81. Morten Bredsdorff: Uddrag af dagbogsblade fra Tønder under den tyske besættelse, Sønderjyske Årbøger 1968, side 8-12. Internering af gidsler: Georg Buchreitz: Spejlinger. Talt og skrevet i skolens tjeneste 1941-1975 (1975) side 25-31. Claus Eskildsen: Arresteret som gidsel. Sønderjysk Månedsskrift 1945, side 96-98. A. Svensson: Omkring 29. august 1943. Haderslev-Samfundets årsskrift 1946, side 30-42. Det tyske mindretal og den 29. august 1943: Rigsarkivet Aabenraa, Politiafdelingen for de sønderjyske landsdele nr. 208, journalsag 6742; Politikommandøren for Sydjylland nr. 222: bilag til ekstrakt vedr. interventioner. Johan Hvidtfeldt: Det tyske mindretal under besættelsen. Beretning til Folketinget afgivet af den af Tinggaet under 25. oktober 1950 nedsatte kommission, XIV (1953), afsnit M.

Fæstedskatten - Det rigeste blandt rige fund fra en meget rig egn

Af cand.mag. Lars Grundvad

OVERORDNET HAR VEJEN KOMMUNE aldrig været kendetegnet ved et stort antal berømte genstandsfund fra oldtid eller historisk tid. Bevares; flintsværdet fra Åtte, bronzealderlurerne fra Malt Mose, guldsålene fra Gjerndrups bronzealder, Skodborgskatten, givet som et værn mod jordens undergang i 500-tallets anden fjerdedel, Askovskatten fra svenskekrigstiden i 1650'erne og så en enkelt halskæde med dyreholdsformede ender fra 900-tallets Fæsted er alle relativt kendte fund - men de har nok aldrig været en del af det, man kender Vejen Kommune for.

Årsagen til at kommunen endnu ikke rummer flere alment kendte oldsager skyldes nok, at enkeltfund ikke opnår den samme opmærksomhed som deciderede skatte - uanset hvor interessant et sådant enkeltfund så måtte være.

Men ind i mellem dukker der et skattefund op, som giver anledning til at belyse de enkeltfundne genstande, som kendetegner et område, ligeså vel som selve skattefundene. En sådan skat blev fundet af et hold amatørarkæologer bestående af Marie Aagaard Larsen, Kristen Nedergaard Dreijø og Poul Nørgaard Pedersen, nær Fæsted mellem Sdr. Hygum og Ribe i sommeren 2016 for sidenhen at blive udgravet af arkæologer fra Museet på Sønderkov og detektorførere i dec. 2016. I alt blev der fundet ca. 1.460 g guld og mere end 100 g sølv, som alt sammen var blevet gemt bort i anden halvdel af 900-tallet.

Skatten er det næstreste gulddepot fra vikingetiden i Norden og den absolut rigeste, kendte skat fra Danmark. Men hvorfor skulle sådan en skat dukke op ved Fæsted? Denne artikel forsøger at berette om den rigdom Fæsted og den nærmeste egn besad i forhistorisk og historisk tid, for at vise en linje af rige fund, som fordeles sig over ca. 2.500 år. For der er i sandhed tale om en rig egn.

Rige fund fra alle perioder af metalalderen

At egnen omkring Fæsted-Harrebysdr. Hygum rummer usædvanligt rige genstandsfund blev allerede beskrevet af Hans Neumann (leder af Haderslev Museum 1936-1978) i 1972 i det lokalhistoriske værk *Hygum sogn. Træk fra oldtid til nutid*, hvor han i sin gennemgang af rige fund fra egnen bruger vendingen "*Sognet ved Guldvejen*". Neumann beretter, at der langs den gravhøjslinje, der går fra syd mod nord lige igennem Fæsted og derved præcis vest om den ufremkommelige Farrisskov, er fundet usædvanligt mange rige fund. Og at jorderne på egnene op mod denne højlinje ligeledes har budt på særdeles spændende sager.

Men reelt har arkæologerne og de arkæologisk interesserede haft en idé om, der var vigtige fortidsminder og genstande at dokumentere og redde på egnen, længe før Neumann så dygtigt nedfældede sine beskrivelser. Således er der udført mindre arkæolo-

Fotos: Nationalmuseet.

Figur 2. Guldhalskæden som blev fundet på Thøstesens jorder i 1911. Bemærk de to dyrehovedsformede ender, som er lavet i jellingstil.

Figur 3. Guldringen fra kirkegårdsdiget ved Hygum Kirke. Ringen er helt uden kendetegn, hvorfor den er temmelig svær at datere.

på sine jorder (figur 2).¹⁾ Fundet blev erklæret danefæ og blev sidenhen en vigtig brik i forståelsen af den samlede Fæstedskat, som behandles indgående senere i nærværende artikel.

Vest for fundet af guldhalskæden ligger Lyklandshøjen, som rummede gravgods, som skal dateres til ældre bronzealder per. III. Også denne blev berejst ved Broholm i 1930, som kunne registrere, at den bestemt ikke var

sagligt udgravet - tværtimod havde jordejerens børn i 1880 gravet et stort hul ind i siden på højen. Ifølge efterretningerne fortælles det bl.a., at et "Spiralarmbaand af Guld" blev fundet. Lidt nord derfor dukkede et af de nyere fund op i form af en lille klump smelteguld i 2016. Denne blev fundet med detektor af selvsamme amatørarkæologer, som også fandt Fæstedskatten, og skal vel regnes for et decideret spor efter håndværk i jernalder eller vikingetid. En præcis datering kan desværre ikke fastslås.

Vest for Fæsted by, på Fæsted Toft, blev der i 1887 fundet en urne fra ældre romersk jernalder med en guldberberlok. Faktisk er der registreret en del urner indeholdende interessant gravgods fra denne lokalitet. Men pladsen er ikke besøgt eller påvist af hverken museumsansatte eller amatører siden da. Fra Fæsted Toft flyttes blikket noget mod øst; mod kirkegårdsdiget omkring Hygum Kirke, som blev udbedret i 1844. Ved den lejlighed blev der gjort to interessante genstandsfund;

Register

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk Samfund for Sønderjylland

i samarbejde med
Museum Sønderjylland

og

Kulturfokus

Redaktion:
Lisette Juhl Hansen
Elsemarie Dam-Jensen
Lennart S. Madsen

94. årgang
2018

INDHOLD

Bach-Nielsen, Carsten: <i>Fra Venezia til Tønder - Et 1700-talsskab og dets illustrationer</i>	291
Berg, Paul (Afdød): <i>To eksempler på retshandlinger i Nordborg i 1800-tallet</i>	142
Birket-Smith, Ole: <i>Krig i Ditmarsken</i>	10
Bojesen, Christian Bo: <i>Havnen i Sønderborg i Middelalderen</i>	17
Bojesen, Christian Bo: <i>Sønderborg Havn 1600-1800</i>	58
Bojesen, Christian Bo: <i>Ulovlige havne på Als og Sydfyn</i>	147
Bruhn, Kristian: <i>H.P. Hanssen og Agent Z.</i>	171
Dam-Jensen, Elsemarie: <i>Markvejenes kulturhistorie i Sønderjylland</i>	90
Danielsen, Martin Sejer: <i>Ane Poulsen og Jes Marcorsen: Et sagnfortællende gårdmandsægtepar fra Øster Løgum Sogn</i>	265
Frandsen, Willy: <i>Min bedstefar i 1. Verdenskrig</i>	262
Furdal, Kim: <i>Slesvigske gårde og trefløjede gårdanlæg på Ærø</i>	181
Grundvad, Lars: <i>Fæsteds-katten - Det rigeste blandt rige fund fra en meget rig egn</i>	306
Hansen, Hans Schultz: <i>Den 29. august 1943 i Sønderjylland</i>	298
Harving, Anne, Peder Kristiansen & Jonas S. Thygesen: <i>Camino Haderslev Næs</i>	121
Jacobsen, Helge C.: <i>Alexander Wilhelm Prale og hans nordslesvigske bygninger</i>	3
Jacobsen, Helge C.: <i>Tre sønderjyske arkitekter og deres egne huse</i>	51
Jacobsen, Helge C.: <i>Gemte og glemte stenkirker ved Haderslev og Aabenraa - en skjult kulturarv</i>	191
Krarup, Jens Kristian: <i>Klosterruten i Sønderjylland</i>	102
Madsen, Lennart S.: <i>Hærvejen</i>	83
Madsen, Verner: <i>Sonne og Ulrik</i>	25
Møller, Henrik: <i>Drivvejen</i>	108
Nicolaisen, Henning: <i>Den gamle guldsmeds svendestykke</i>	178
Nielsen, Leif Hansen: <i>Hjælp, selvhjælp, filantropi - Den sønderjyske Fond</i>	211
Næsborg-Andersen, Hanne: <i>Gendarmstien - en grænsesti</i>	115
Overby, Martin: <i>Sønderjyder i helvede - Historien om seks sønderjyders deportation og ophold i koncentrationslejren Stutthof</i>	251
Roesdahl, Else: <i>Bedstefars pistol fra 1. Verdenskrig</i>	131
Schovsbo, Per Ole: <i>Kongevejen fra Haderslev til Jelling</i>	96
Solvang, Gunnar: <i>Et brev fra linjeskibet Skjold - i krigen 1864</i>	43
Sørensen, H.E.: <i>Alsdigteren Martin N. Hansen</i>	134
Sørensen, H.E.: <i>Forfatteren Marcus Lauesen fra Løjt. (1. del)</i>	197
Sørensen, H.E.: <i>Forfatteren Marcus Lauesen fra Løjt. (2. del)</i>	224
Sørensen, H.E.: <i>Lokalhistorisk Forening for Skærbæk</i>	272

FASTE RUBRIKKER

<i>Det sker - i Museum Sønderjylland</i>	36, 78, 126, 166, 206, 246, 286, 326
<i>Grænselandskronikken</i> (Jørn Buch)	67, 154, 231, 314
<i>Meddelelser fra redaktionen</i>	82, 130, 290

BAGSIDEN OM FORSIDEN

<i>Ditmarskens historie</i> (Elsemarie Dam-Jensen)	40
<i>Flåden under de slesvigske krige</i> (René Rasmussen)	80
<i>Genforeningsveje og bivejsmassakre</i> (Kim Furdal)	128
<i>Retterstedet i Hammelev</i> (Katrine Moberg Riis)	168
<i>Der var engang en gammel bro ved Toftlund ...</i> (Tenna R. Kristensen)	208
<i>Konfirmationsure</i> (Leif Hansen Nielsen)	248
<i>Helligkilder</i> (Elsemarie Dam-Jensen)	288
<i>Tidsfrivillige</i> (Hans Schultz Hansen)	328

BOGNYT

Aarhus, Mariane Blume: <i>Det tunge budskab. Brevveksling i en sønderjysk familie under første verdenskrig.</i> (Britta Bargfeldt)	35
Adriansen, Inge & Torben Ulrik Nissen: <i>Als & Sundeved. Mad, mennesker og måltider.</i> (Anne Marie Overgaard)	164
La Cour, Morten (red.): <i>C.W. Eckersberg - værker fra Kunstmuseet Brundlund Slot.</i> (Hans Vilhelm Bang)	163
La Cour, Morten: <i>O.D. Ottesen og den tvetydige idyl.</i> (Hans Vilhelm Bang)	242
Deckert, Kirsten: <i>Kalejdoskopet. Beretninger 1939-1949.</i> (Britta Bargfeldt)	38
Dirks, Harald: <i>Over strengen - En Flensborg-krønike.</i> Roman. (Jørn Buch)	243
Furdal, Kim: <i>Kampen om lokalhistorien.</i> (Britta Bargfeldt)	35
Haase, Ingolf: <i>Forsamlingsgården Frej i Christiansfeld.</i> (Hanne Næsberg-Andersen)	244
Jacobsen, Helge C.: <i>Dryanders skoler. Skoler opført i Haderslev Amt mellem 1908 og 1916. En registrant.</i> (Flemming Sørensen)	284
Jakobsen, Knud: <i>Angrebene på Tønderbasen.</i> (René Rasmussen)	283
Karhrmann, Klaus-Ove & Maïke Lohse: <i>Festschrift - Festschrift - Feestschrift. Margareta Erichsen. 100 Jahre - 100 år - 100 iir.</i> (Britta Bargfeldt)	34
Jespersen, Mikkel Leth & Stefanie Robl: <i>Drømmen om Afrika. Sønderjyderne og de tyske kolonier. Der Traum von Afrika. Die Schleswiger und die deutschen Kolonien.</i> (Anker Thygesen)	283
Kristensen, Hans: <i>Krybskytter i Sønderjylland - Skarpe skud og sæere skæbner i kongernes, hertugernes og grevernes skove.</i> (Anne Livbjerg Hansen)	34
Madsen, Lennart S.: <i>Reformationen i Haderslev og Tørning Len.</i> (Hans Christian Hein)	162
Nørregård, Martin Bo & René Rasmussen: <i>Den sorte dag ved Moulin-Sous-Touvent.</i> (Rasmus Willaing Lock)	162
Obling, Dan o.a.: <i>Fra Vestergade til Vestfronten. Toftlund sogn i 1. Verdenskrig 1914-1918.</i> (Jørn Buch)	242
Skov, Karsten: <i>Enkeland.</i> Roman. (H.E. Sørensen)	243
Wiborg, Niels Peter: <i>Russiske krigsfanger i Sønderjylland under 1. Verdenskrig.</i> (Katrine Crone)	163

STEDFORTEGNELSE

- Agerskov 208
 Aller 101
 Almsted 134
 Als 17ff, 60ff, 80, 120,
 139, 147ff, 149*, 160,
 181, 184ff
 Alssund 64*
 Altona 179
 Ammitsbøl Mark 101
 Angel 181, 186ff
 Antvorskov 98
 A.P. Møller Skolen 161,
 318*
 Astrup 275
 Augsburg 291ff
 Augustenborg 178
 Augustenborg Slot 145*
 Baba-Ludova-Højderne
 262
 Bedsted 236
 Bejerskro 114
 Berlin 3, 171ff
 Bjerding Kirke 99*, 101
 Bjerding Sogn 93
 Bjerndrup 217
 Bjerremark 114
 Bodum 191ff
 Bolderslev 88
 Bommerlund 88, 90
 Borkum 175
 Bov 88, 90, 103*
 Bovrup 217
 Bredsted 159, 231
 Bremen 40, 264
 Broager Kirke 103
 Brovold, Augustenborg
 19
 Brøns 111
 Brøns Kirke 105ff.
 Brøns Mølle 111*
 Brøns Skov 112
 Buenagergård 189
 Bukarest 262
 Burkal Kirke 104ff
 Buzaul 263
 Bydgoszcz 260
 Büsum 12
 Bække 86
 Christiansfeld 299
 Christianshavn 27
 Christianskirken, Søn-
 derborg 103, 104*
 Colmar 262
 Dalgaard, Fjaltring 43
 Dambroen 118
 Damhus Kro 92*
 Danevirke 85, 181,
 231ff, 232*
 Dansk Generalkonsu-
 lat, Flensborg 3
 Deutsches Museum
 Nordschleswig 232
 Ditmarsken 10ff, 40
 Dragør 61
 Draved Skov 104, 113
 Dresden 3
 Duborg, Flensborg 21
 Dusenddüwelswarf 16*
 Dybbøl 177*
 Dybbøl Banke 107
 Dyrehaven, Haderslev
 121
 Dyvig 150
 Døstrup 275ff
 Eckernförde 55, 57, 63,
 80, 150, 231
 Egedal 194*
 Egersund 33, 252ff
 Ellum 92*ff
 Elshøjgård 144
 Elsted Bæk 194
 Emden 174
 Emmerlev Klev 31
 Emmerske 114
 Enderupskov 288
 Ensted-værket 157
 Erlev 193
 Errested 99*
 Errested Skov 101
 Ertebjerg 32
 Esbjerg 111, 298
 Farrisskov 86
 Felsted 228
 Femern 63
 Fiskbæk 208
 Fiskbækbroen 208
 Fjaltring 43ff
 Flensborg 3ff, 22, 32,
 61ff, 88, 148, 157,
 161, 171, 179, 208,
 216, 222, 231, 264,
 309, 314, 316ff
 Flensborg Banegård 159
 Flensborg Fjord 64,
 156, 235
 Foldingbro 86, 111,
 128
 Folkehjem 171, 228,
 236*
 Fredericia 80, 172, 303
 Frederiksborg 98
 Fredshule 195
 Fredshulevej 193
 Fresmark 295
 Friedrichstadt 26
 Frøslev/Ellund 154
 Frøslevlejren 120
 Fuglede 31
 Fuldbro 101
 Fynshav 17, 32, 65, 103
 Fæsted 306
 Fæsted Toft 308
 Føhr 159
 Fåborg 150
 Fårhuslejren 328
 Galgebakken 168
 Gasse Høje 112

* = billede

- Geestrupvej 208
 Gejl Å Bro 90ff, 91*, 103
 Genner 265ff, 266*
 Genner Bugt 181
 Gottorp 89
 Gottorp Slot 21, 71,
 108, 295, 296
 Gram 288, 299
 Gram/Tirslund 248
 Grarup Kirke 121
 Gravendal 187ff, 188*
 Gredstedbro 86
 Grøngaard, Tønder 32
 Gråsten 118ff
 Gråsten, Ærø 184, 188
 Gråsten Kurhotel 4ff, 4ff*
 Gudsgave 184
 Haderslev 32, 51, 56*ff,
 63, 85ff, 96ff, 99*, 128,
 187, 191ff, 237ff, 251ff,
 288, 298ff, 309, 314ff
 Haderslev Dam 121
 Haderslev Domkirke 121
 Halk Kirke 121
 Hamborg 3, 30, 56
 Hammelev 168, 255
 Hannover 3
 Hansborg Slot 101
 Hanved 3
 Haraldskær 101
 Harburg 179
 Harreby 311ff
 Harreslev 157, 231, 235
 Hartmannsweilerkopf
 262
 Haus Lensnack 319ff,
 320*
 Havbogade, Sønder-
 borg 62
 Havnbjerg 160
 Hedeby 231ff, 232*,
 312ff
 Heide 10, 14
 Helgoland 80
 Hellebæk 132
 Hellevad 208
 Hemmingstedt 11ff*, 40
 Hertug Hans Kirke 121
 Hesselballe 101
 Hjerting 108
 Hjortkær 88
 Hohenwörden 14
 Holm 288
 Holtenau 64
 Hoptrup 57
 Hoptrup Kirke 121
 Horne 150
 Horserødlejren 251ff
 Hostrup 113
 Hovslund 265, 266*
 Humletorvet 19
 Hundsløv 134
 Husum 114, 183
 Hviding 111
 Hviding Kirke 104
 Hvirring 101
 Hygum Kirke 308
 Hygum Sogn 306ff, 307*
 Højer 108
 Højst 106
 Høkelbjerg 101
 Hørsholm 98
 Hørup 150
 Høruphav 103, 115,
 150ff, 152*
 Høruphav havn 17
 Immervad Bro 86ff, 90,
 192, 195
 Isted 89
 Jakomita-Prohova 263
 Jaruplund 88, 161
 Jejsing 113
 Jelling 96ff
 Jels 87
 Kalby Plantage 112
 Kaliningrad 131
 Kalundborg 31
 Kamtrup Mark 309
 Kappel 150
 Kassø 36
 Katryd 137
 Kegnæs 44, 50, 151,
 152*
 Kestrup Bæk 194, 195*
 Ketting 150
 Kettingsskov 115
 Kiel 65, 157, 159, 171,
 175
 Klipleve 216ff
 Klipleve Kirke 104
 Kløjning 112
 Knivsberg/Knivsbjerg 68
 Kobbermølleskoven 118*
 Kolding 85ff, 98ff, 108,
 187
 Koldinghus 101
 Kollund 105
 Kolsbæk 192ff
 Kongens Mose 92*,
 109*, 113*
 Kongsbjerg 114
 Kongsmark 275
 Korsør 98
 Kronborg 98
 Krusåen 118
 Kærbølling 101, 111
 København 26ff, 57,
 58, 64, 98, 172
 Købing 150
 Købingsmark 150
 Kölljall 263
 Königsberg 131ff
 Ladelund 74
 Lavensby 145
 Lebæk 208
 Lerskov 268
 Lille Emmerske 114
 Lille Søbygård 189
 Lindholm 291
 Lübeck 19ff, 60, 65, 152
 Lydersholm 113, 156
 Lysabild 150
 Lyø 183
 Læk 111, 114
 Løgumbjerger 112

- Løgumgårde 112, 257
 Løgumkloster 91, 103, 109*, 110*, 111ff, 220
 Løgumkloster Kirke 102* ff.
 Løgumkloster Plantage 113
 Løjt Kirkeby 197ff, 225
 Løjt Sogn 187
 Løjtland 200
 Løvrup Skov 112*
 Magisterkogen 235
 Majbøl 233*
 Mariekirken, Flensborg 3
 Marstal 63, 181
 Meldorf 10, 14, 15*
 Mjels 142ff, 143*
 Mjelsgård 145
 Mjolden 32
 Mjolden Kirke 106
 Mommark 17
 Moulin 73
 Museerne i Tønder 292
 Münster 262
 Møgeltønder 25ff, 51ff
 Nawitz 258
 Neuengamme 120
 Nexø 25
 Niebøl 183
 Nimb 101
 Nordborg 21, 65, 142ff, 150, 178ff
 Nordborg Arrest 144
 Notmark Kirke 103
 Notmark Kirkegård 134
 Nr. Snede 86
 Nr. Ønlev 36
 Nustrup 57
 Nybøl Nor 61, 64
 Nygård 101
 Nyrup Hegn 98*ff
 Nørby 191ff
 Nørre Vilstrup 194
 Nørreherred 145
 Næstved 98
- Nørrebjerg, gård 49
 Nørrebro, Sønderborg 18, 62
 Oberelsass 262
 Odense 134, 157, 298
 Oksbøl 144
 Oldemorstof 88
 Oldenwörden 12
 Olgerdiget 85
 Olsøva 262
 Ostaszewo 260
 Over Kestrup 123*, 194
 Oversø 88
 Oxenhausen 262
 Padborg 89, 115, 119ff
 Pedersminde 186
 Perlegade, Sønderborg 179
 Ponewjesch 133
 Potsdam 262
 Povlsbro 88
 Putna 263
 Ramnicu Sarat 263
 Randerup 106
 Randerup Kirke 95*, 106
 Ravsted 220
 Reichenau 198, 227
 Rejsby 111
 Rendsborg 64, 89, 116
 Ribe 27, 85ff, 106, 108ff, 181, 208, 306, 309, 312
 Ringsted 98
 Ringsted Kloster 98
 Rinkenæs Gl. Kirke 288
 Roskilde 98
 Rostock 23, 60
 Rudbæk 193
 Rudbøl Sø 235
 Rundemølle 191*ff
 Rødding 52*, 56, 302
 Røde Kro, Danevirke 89
 Røde kro 85
 Rørkær 288
 Råbjerg Plantage 112
 Satrup 187*
- Schaffhausen 179
 Sct. Jürgens Kirke, Flensborg 179
 Sct. Marie Kirke, Sønderborg 8*, 9, 103
 Schwesing lejren 74
 Sdr. Hostrup 128
 Sdr. Hygum 306
 Sdr. Vilstrup 235
 Sdr. Ønlev 36
 Sebbelev 65
 Seem 104
 Segebjerggaard 143
 Seggelund 101
 Sereth 263
 Siltoft 115
 Siversted 89
 Skallebæk 288
 Skanderborg 101
 Skanderborg Slot 101
 Skast Herred 183
 Skelsbækken 195
 Skinkelsbækken 192*ff
 Skodborghus 85 ff*
 Skovby 115, 150
 Skovby, Haderslev 193
 Skrydstrup 72, 88
 Skt Nikolai Kirke, Flensborg 3
 Skærbæk 112, 272ff
 Skærbæk Frimenighedskirke 274*
 Skærbækegnens Museum 277ff, 281*
 Slesvig 21, 63, 89, 154, 188
 Slesvig Domkirke 15
 Slien 156, 181, 235
 Slivsøen 194
 Sodegård, Haderslev 5
 Soholmer Å 183
 Soldaterskoven, Tønder 160

* = billede

- Solvig 113
 Sommersted 87, 251
 Sottrupskov 172
 Sporskifte 159
 Starup Kirke 12*
 Stavsager Høj 309
 Stenagergård 184*
 Steenhøjgård 182
 Stegsvig 65
 Stenderup Mark 288
 Stevningnor 65
 Store Rise 185*, 189
 Strassburg 179
 Strynø 183
 Stubbom, Aller sogn 53
 Stutthof 251ff, 252*ff
 Sudelkopf 262
 Sundved 148, 184
 Surkærbro 193ff
 Svendborg 147ff
 Swinemünde 44ff, 254
 Sydfyn 147ff
 Sød grænse 114
 Søbygaard 184, 189
 Søbygaard Len 184
 Sønder Løgum 231
 Sønderborg 32, 58ff*,
 135, 147ff, 158, 172,
 179ff, 232, 251ff,
 299ff, 328
 Sønderborg Havn 17ff*,
 58ff*,
 Sønderborg Lufthavn
 158*
 Sønderborg Skibsværft
 23*
 Sønderborg Slot 60,
 105, 106*, 328
 Sønderbro, Sønderborg
 18, 62
 Søndergade, Sønder-
 borg 62, 63*
 Sønderhav 228
 Tangsholm 144
 Tarp 89
 Teltkroen 113
 Terkelsbøl 216ff
 Tevring 112
 Thisted 25ff
 Thisted Arbejderfore-
 nings Udsalg 30*
 Thomashus 101
 Thorup 189
 Tinglev 85, 104, 158,
 189
 Tinglev Kirke 105*, 107
 Tinglev Mose 103
 Toftlund 208
 Toldsted 88, 208
 Trave 23
 Tråsbøl Skole 134
 Tyrstrup 99*
 Tyrstrup Kirke 101
 Tønder 25ff, 51, 78, 88,
 108ff, 114*, 160,
 291ff, 301ff, 328
 Tønder Sygehus 26
 Ubjerg 114
 Uddofer 263
 Uldom 101
 Urnehoved 85ff
 Ultanggård, Halk sogn
 5ff, 6ff*
 Vallekilde håndværker-
 skole 53
 Valsbøl 235
 Vartenbergbro 192
 Vedbøl 192
 Vedsted 57
 Vejle 316
 Vemmingbund 172
 Venezia 291ff
 Vestbirk Højskole 53
 Vester Lindet 55
 Vestslesvig 51ff
 Viborg 86, 172
 Vilstrup Kirke 121, 193
 Visby 32, 63
 Voderup 184
 Vojens 257
 Vollerwiek 319
 Vongshøj 112
 Vonsbæk 57
 Vonsild 99*
 Vonsild Skov 101
 VUC, Haderslev 237ff*,
 321ff, 322*
 Weiche 159
 Wien 179
 Wismar 21ff
 Wöhrden 11, 14
 Zeppelinbasen, Tønder
 67, 160*, 240*, 320ff,
 321*
 Æ Vold 85
 Ærø 17, 21, 60ff, 151*,
 181ff, 182*, 184-85*,
 188*
 Ærøskøbing 189
 Øsby 123
 Øsby Kirke 121, 124*
 Øsel 263
 Øster Lindet 57
 Øster Løgum Sogn 265ff
 Østergård 307
 Aabenraa 32, 36, 54*,
 61ff, 67, 69, 76, 128,
 131ff, 144, 171, 191ff,
 197ff, 216ff, 228, 262,
 264, 299, 302, 328
 Aal 235
 Aalborg 298
 Aarhus 298s
 Årstoftmark 217ff
 Aarup Skov 195
 Aarupgård bro 193*ff
 Aarø 319
 Aarø Kirke 121
 Aarøsund 123
 Aastorp 99*, 101

* = billede

nemlig en jernalderfibel og en guld-fingerring. Fiblen er sidenhen forsvundet, men ringen er registreret på Nationalmuseet. Den kan ikke umiddelbart dateres nærmere end, at den ikke er fra nyere tid (*figur 3*).

De mere reelle udgravningers æra begyndte i 1899 nord for Fæsted, hvor en gravhøj blev udgravet af Antiquarisk Selskab i Ribe. Højen indeholdt bl.a. en rig grav fra ældre bronzealder med to spiralarmsringe af tynd guldråd samt en fragmenteret halskrave. Guldets skæbne er lidt uklar, men noget blev muligvis solgt til en grossist i Flensburg. En anden kilde siger, at det indgik til museet i Haderslev, hvor det dog ikke har været muligt at finde det. Nær derved ligger Stavsager Høj, som endnu står som en fredet, meget synlig, men lettere hærgnet kæmpehøj. I denne er fundet to guldspiraler skriver Ole Klindt-Jensen i 1956 i sin berejsningstekst over stedet.

Men egnen var ikke kun velhavende i oldtid og vikingetid. Dette ses bedst udtrykt i en sølvskat fra Kamtrup Mark dateret til 1650'erne, som er beskrevet i Fritze Lindahls bog Skattefund. Sølv fra Christian 4.s tid fra 1988. Skatten, som indeholdt fornemme sølvmedearbejder, blev gemt bort under den tragedie, som udspillede sig i store dele af Sønderjylland under Karl Gustavkrigene 1657-1660, da både polske lejesoldater og omfattende epidemier lagde visse sogne op mod 80 procent øde. Skatten ses desværre ikke på spredningskortet over egnen, for det er endnu ikke lykkedes at præcisere fundstedet nærmere end til Kamtrup Mark.

Det senest registrerede rige fund, som bør nævnes hér, er et bronzede-

pot fra yngre bronzealder, som er fundet af en detektorfører nord for Sdr. Hygum i efteråret 2018. Depotet er endnu så nyligt fundet, at det endnu ikke kan beskrives nærmere, men det vidner om en ubrudt kontinuitet i egnens rigdomshistorie.

Vikingetidens fund

Som nævnt i gennemgangen blev det første vikingetidsguld allerede fundet i 1911 af jordejer og lokalhistoriker, Thøste Thøstesen. Hans behandling af fundet er nærmest en artikel værd i sig selv, for han valgte at smugle kæden til København, trods det faktum, at egnen endnu var en del af Preussen. I Nationalmuseets protokol beskrives det, at Thøste også medbragte en romersk guldmønt, men denne fik Nationalmuseet ikke indlemmet, og den forsvandt sidenhen.

I 2016 blev Museet på Sønderkov så kontaktet af de tre førnævnte amatørarkæologer, som havde fundet et par interessante sølvsager fra vikingetiden nær det sted som Thøstesen havde beskrevet som fundstedet for guldhalskæden. Detektorafsøgningen blev intensiveret, og allerede i juli kunne museets arkæologer sammen med amatørerne fremvise hele syv armringer for en ivrig national presse (*figur 5*). Seks armringer var i guld og én i sølv, og sammen med guldhalskæden udgjorde de allerede da den største danske vikingeguldskat. I hemmelighed fortsatte detektorholdet deres afsøgninger igennem efteråret 2016, og i december kunne der afrømmes et egentligt udgravningsfelt med økonomisk støtte fra Slots- og Kulturstyrelsen og Vejen Kommune, stor velvilje fra jordejerne samt stor interesse fra egnens borgere.

Resultaterne af udgravningen var overvældende. Målet med undersøgelsen var dels at redde resten af skatten og dels - hvis muligt - at dokumentere den sammenhæng, den var nedgravet i. Det hele lykkedes til fulde, for skattens gemmested kunne påvises og udgraves, men der blev tillige fundet store mængder nye sølv- og guldsager. Pludselig var der ikke længere tale om en ren guldskat, for sølvfundene var temmelig mange og sås i form af halskædefragmenter, sølvfiligran og -granuleringsarbejde, en forgyldt perle og endda enkelte ituklippede mellemøstlige mønter, såkaldte dirhems. Guldfundene var dog de mest opsigtsvækkende (figur 4). Dels som følge af den store masse og dels pga. af kvaliteten af håndværket. Blandt guldfundene var ved-

hæng med isatte halvædelsten, et fugleformet hængesmykke, variationer af korsformede vedhæng, guldperler, en hel armring, mængder af klippguld og endeligt et pragtspænde i guld. Efter udgravningsfeltet var lukket og den tilbageførte muld gennemløbet med metaldetektor, kunne der faktisk lægges endnu en hel armring og en omgjort romersk guldmønt til skatten (*hhv. figur 5 og 6*).

Konteksten var dog arkæologisk lige så interessant som selve skattens bestanddele, for i undergrunden kunne der påvises flere faser af et nedgravet hegnsforsløb. Til hvert hegnsforsløb hørte et indgangsparti, som var tydeliggjort ved karakteristiske kraftige indgangsstolpehuller. Gruben, som skatten kunne knyttes til, lå netop der, hvor disse indgange var pla-

Figur 4 . De syv først fundne armringe. Armringene var alle forskellige, men to var snoede af to tråde, en var flettet af flere tråde og tre var massive hvoraf den største på ca. 251 g var lavet i jellingstil.

Figur 5. Den sidst fundne og ottende guldarmring var også skattens mindste med sine blot ca. 48 g.

ceret. Arkæologisk er det dog endnu umuligt at fastslå, om skatten blev gravet ned i hegnets funktionsperiode. Men det er nærliggende at relatere gruben til indgangene. Og skulle dette være sammenhængen, ville det være fristende at tolke skatten som et værneoffer nedlagt for at beskytte gårdens ejere. Set i et religiøst perspektiv er det meget interessant, at et nærliggende stednavn er Harreby, som jo betyder byen med hørgeren, hvor hørger skal forstås som et sted med en førkristen stor hellig betydning. Mindst lige så spændende er det, at herredsnavnet er tilegnet Frej; nemlig Frøs Herred. Med lidt held kan vi stå med de første spor efter tilbedelsen af guden Frej.

Der kan imidlertid også være en mere pragmatisk årsag til at gemme værdierne et så letgenkendeligt sted; nemlig den at man gravede sine værdier bort af frygt for ufred.

Hvorfor skatten blev gemt, kan der

Figur 6. Den romerske guldmønt, en såkaldt Solidus, som blev slået omkring år 400 e.Kr. og sidenhen omgjort til vedhæng for endeligt at blive gravet ned i vikingetiden ved Fæsted. Mønten var således en antikvitæt, da den blev gemt. Men fundet af den sandsynliggør, at den romerske guldmønt Thøstesens fandt i 1911 også hørte til skatten.

endnu kun gisnes om, men vi kan prøve at nærme os en datering for hvornår, det skete. Halskæden, som blev fundet i 1911, har længe været anerkendt som et af de fremmeste guldsmedearbejder udført i jellingstilen, som dateres til ca. 900-975. En af armringerne var heldigvis også lavet i denne stil, hvorfor sommerens fund af armringerne og halskæden måtte høre sammen. At der tilmed skulle findes endnu et smykke i jellingstil under udgravningen, må betegnes som en forrygende heldig omstændighed. Men det skete i form af den cirkelrunde og let hvælvede pragtfibel, som havde et tredelt dyremotiv i netop jellingstil, hvorfor det var entydigt, at alle sagerne måtte høre sammen på tværs af fundomstændigheder og århundreder. Idet denne stil er den yngst repræsenterede blandt skattens bestanddele, er det sandsynligt, at skatten er gravet ned engang sidst i 900-tallet. Og herved opstår

Den samlede mængde guld, som blev fundet under udgravningen af fundstedet i december 2016.

der en pragmatisk betinget årsagsmulighed til, at skatten skulle gemmes af vejen, for historisk vides det, at Kejser Otto II brød igennem Danevirke i 974, og at han samtidig brændte Hedeby ned og besatte regionen deromkring. Hele denne begivenhed kan have skabt utryghed på gården ved Fæsted, hvorfor man valgte at gemme alt af værdi. Er dette begivenheden, er det måske endda muligt at gårdens ejere deltog i striden mod syd og faldt - for intet blev jo hentet.

Afslutning

Fundet af Fæstedskatten har især løf-

tet sløret for en lang række spændende aspekter i forståelsen af 900-tallets magtlandskab, men har i særdeleshed også været med til at tegne nye tolkningsmuligheder for kontaktflader og netværk i vikingetidens sydlige Danmark.

På det helt fysiske niveau er det vanvittigt spændende at se direkte tegn på udveksling mellem metropolen Hedeby og Fæstedegnen - en egn som måske burde være mere præget af tegn på udveksling med emporiet Ribe, som kun ligger ca. 12 km mod vest. Udvekslingen ses især i det faktum, at flere af smykkerne i Fæsted-

skatten kan være produceret af en kongelig håndværker i Hedeby, for støbeforme, som kan have været basis for flere smykker i Fæsteds skatten, er fundet i Hedeby havn. Ligesådan er der udgravet to jordfæstegrave ved Hedeby, som blandt andet indeholdt smykker så lig Fæsteds smykkerne, at de næsten må være lavet af samme håndværker. Et spændende aspekt ved gravfundene er, at den ene grav mest sandsynlig rummede en kvinde, hvorfor det er sandsynligt, at i hvert fald en del af smykkerne fra Fæsted har været båret af en særdeles velhavende kvinde.

På det mere religionsvidenskabelige plan er det lige så spændende, at vi med fundet af hele pladsen, så nært ved Harreby i Frøs Herred, måske er begyndt at afdække et helligssted for frugtbarhedsguden Frej. Og i den henseende kunne det jo være fristende at se guldets som et næsten ekstremt frugtbarhedsoffer nedlagt ved et indgangsparti - netop indgange var steder i huse og hegn, som faktisk er velkendte for ofringer helt tilbage i

ældre jernalder og op i nyere tid, hvorfra eksempelvis skikken at grave hugorme ned i potter kendes både fra folketro og arkæologi.

Fremtiden og forskningspotentialt for Fæsted-Harreby-Sdr. Hygum ser spændende ud. Men der skal endnu udføres et næsten enormt arbejde, før alle spørgsmål er besvarede. Og reelt løser vi nok aldrig alle gåder, for hver gang vi svarer på et spørgsmål, synes to nye at opstå. Men vi prøver i samarbejde med stærkt engagerede amatørarkæologer og med umådeligt interesserede borgere på egnen. En samlet flok, som vi på Sønderskov skylder en enorm tak for alt, der allerede er udført. ■

Note

1) To findernavne har figureret som findere af denne halskæde; nemlig hhv. Thøste og Simon Thøstesen. Alt synes dog at tyde på, at Thøste var finder. Således figurerer han på Nationalmuseets indleveringsprotokol som den, der indleverede fundet til danefæbedømmelse.

Grænselandskronikken Af cand.phil. Jørn Buch

Jørn Buch holder måned for måned øje med udviklingen i det sønderjyske/slesvigske grænseland og viderebringer historier fra områdets aviser. De forløbne måneder har bl.a. budt på en ny særudstilling i Haderslev, en rund fødselsdag, en fredning og en pris. Grænselandskronikken er udtryk for forfatterens egne holdninger, der ikke nødvendigvis deles af Historisk Samfund for Sønderjylland.

Retfærdighed blandt nationer

Kaptajn Gustav Schröder blev født i 1885 i Haderslev, hvor hans far var gymnasielærer. Han voksede op i en tysksindet familie, som flyttede til

Flensborg efter folkeafstemningerne i 1920. Men allerede i 1902 stak han til søs og endte som kaptajn på et større tysk passagerskib.

På trods af personlige risici reddede han som kaptajn på M/S St. Louis 937 jøder ved at trodse en befaling om at søge tysk havn, da hverken Cuba, der var under amerikansk kontrol, eller USA selv ville modtage de mange flygtende jøder i 1939. Schröder landede de fleste af de flygtende jøder i Frankrig, England, Belgien og Holland. Under sejladserne sørgede kaptajn Schröder for, at de mange jødiske passagerer fik en værdig og human behandling ombord, skriver avisen

På Haderslev Bymuseum, Slotsgade 22, kan man indtil den 11. november se en særudstilling om kaptajn Gustav Schrøders liv og gerning.

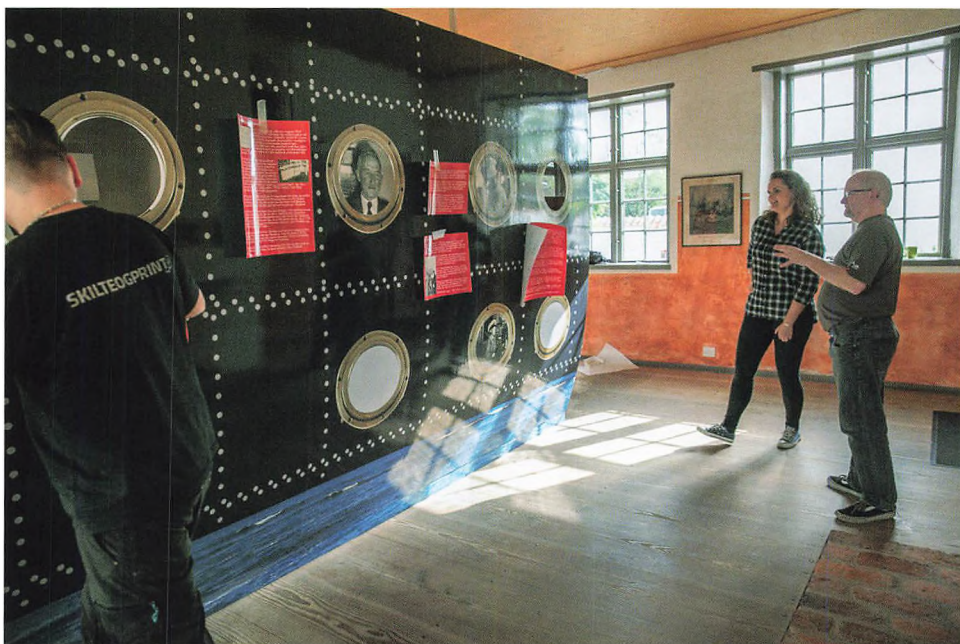

Foto: Ute Levisen, Der Nordischeswiger.

Kaptajn Gustav Schröder reddede som kaptajn på M/S St. Louis 937 jøder i 1939.

Der Nordschleswiger den 22. og 23. september 2018.

Kaptajn Schröders humanistiske tilgang er blevet filmatiseret med Max von Sydow i hovedrollen. Den 21. september 2018 fik Schröder en mindeplade i gågaden i Haderslev, som blev afsløret i fællesskab af den israelske og den tyske ambassadør. Schröder var i forvejen posthumt blevet hædret med titlen *Retfærdig blandt nationer* af staten Israel. På Haderslev Bymuseum, Slotsgade 22, kan man indtil den 11. november se en særudstilling om kaptajn Gustav Schröders liv og gerning.

Schröder og hans store dåd vil nok være temmelig ukendt for de fleste i

Sønderjylland. Det kan ses som et udtryk for, at mange hidtil mere har været interesseret i de nationale modsætninger, men glemte de mange enkelte menneskers skæbne og adfærd, som er gået på tværs af de nationale forestillinger og modsætninger.

Det er derfor fint, at Haderslev nu endelig kan vise en tidligere borger respekt ved at hædre den tyske kaptajn Schröder for hans humane indstilling, hans mod til at gå imod autoriteterne og hans adfærd. Tænk, hvis disse idealer generelt ville være normen for de moderne danske politikeres adfærd på Christiansborg?

Grænsekontrollen til forsvaret?

Siden 2016 er den dansk-tyske grænse delvist blevet bevogtet af danske hjemmeværnsfolk. Men i løbet af det forgangne år har næsten en tredjedel af hjemmeværnsfolkene forladt deres stilling, skriver JydskeVestkysten den 16. september og præciserer, at det drejer sig om 27 af i alt 88 stillinger. Men det er ikke alarmerende, fortæller oberst i hjemmeværnet Flemming Agerskov. Blandt de 27 er der to personer, som er blevet afskediget, uden at obersten dog vil fortælle, hvorfor de er afskedigede.

En af opsigelserne stammer fra kompagnichef Brian Svendsen, som til avisen fortæller, at arbejdet ind imellem er meget trivielt, det er det samme dag ud og dag ind. Men han tilføjer, at de mange opsigelser også hænger sammen med grænsekontrollens meget usikre fremtid. Og det er meget nemmere at finde et nyt arbejde, mens man er i job. Men så tilføjer kompagnichefen, at det ind imellem kunne være stressende, når han skulle formidle og forsvare mange beslut-

ninger, der ikke var hans, især når der blev taget beslutninger, som hans folk ikke havde forståelse for! Jeg forstod dem ofte godt, tilføjer han, men jeg måtte være loyal over for systemet!

Til Flensborg Avis udtaler hjemmevernens oberst Flemming Agerskov, at der arbejdes med planer om, at soldater fra forsvaret til foråret skal sættes ind som bevogtere af den dansk-tyske grænse.

Ingen tysk strålebehandling til danske kræftpatienter fra Region Syddanmark

På trods af valgløfter kunne partierne i Region Syddanmark ikke finde penge til sønderjyske kræftpatienters strålebehandling i Flensborg, skriver avisen Der Nordschleswiger den 14. september, hvor avisen kan berette om patienters problemer med at skulle rejse hele vejen til Vejle, selv om Flensborg ligger meget tættere på deres bopæl.

Det ofte højt besungne grænseover-

skridende samarbejde gælder åbenbart blot i skåltaler, men har svære vilkår i virkelighedens verden. Gösta Toft fra Slesvigsk Parti mener, at det er skuffende og chokerende, at Region Syddanmark ikke lever op til sine egne målsætninger om nærhed og sammenhæng i sundhedsvæsenet.

Men derudover kan avisen Der Nordschleswiger den 7. august fortælle, at også EU-Kommissionen har planer om at ændre på kriterierne for tilskud til grænseoverskridende samarbejde i den kommende periode, den kommende såkaldte *Interreg 6*.

Kielerkanalen uddybes for milliarder

Nord-Ostsee-Kanal, populært kaldet for Kielerkanalen, har i en længere årrække trængt til et grundigt serviceeftersyn. Nu er man endelig gået i gang med at uddybe kanalen, så større skibe kan sejle igennem verdens mest trafikerede kunstige vandvej. Der vil også blive etableret flere nye og moderne sluser, og dele af ka-

Gösta Toft
fra Slesvigsk
Parti.

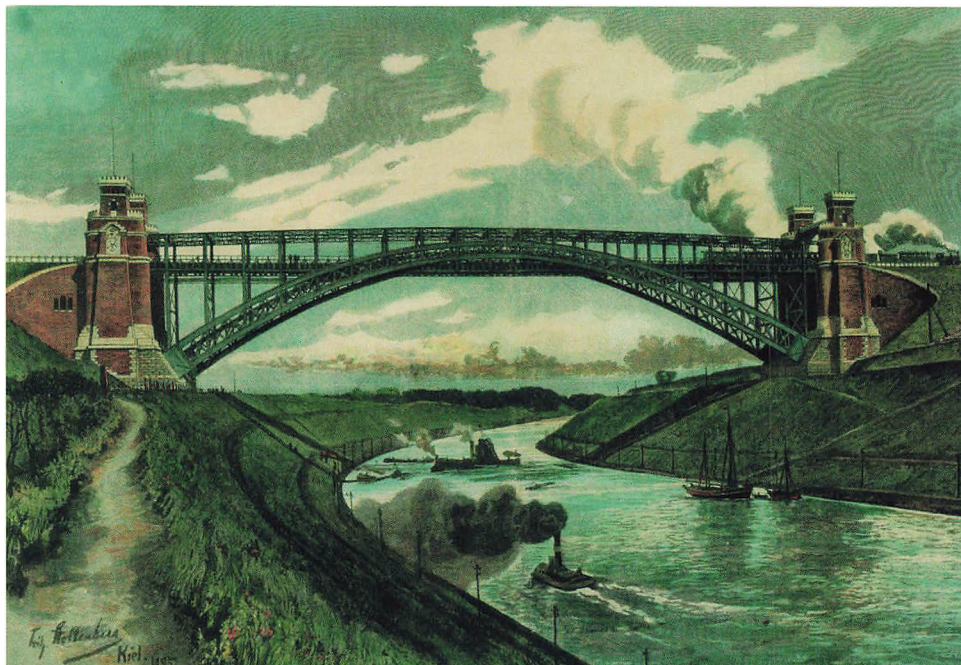

Illustration: Fritz Stoltenberg 1895, Wikimedia Commons.

Kielerkanalen blev indviet i 1895 og blev siden udvidet i 1907-14. Nu er der sat 1,8 mia. euro af til at uddybe kanalen.

nalen ved Kiel vil blive rettet ud. Dele af Kielerkanalen løber sammen med Ejderen.

Der er blevet bevilget 1.8 milliarder Euro til projektet af den tyske forbundsregering, skriver avisen Jydske-Vestkysten.

Dansk sprog i Sydslesvig - dansk identitet?

Det er en tilbagevendende diskussion i Sydslesvig, hvilke krav man skal stille til medlemmer af mindretallets brug af det danske sprog. Skal man følge de højt besungne København-Bonn Erklæringer fra 1955, at *Minderheit ist wer will?* Eller skal man forlange, af forældre, der melder deres børn ind i de danske skoler, at børnene også skal kunne det danske sprog? Skal man sikre, at de mange danske

foreningers medlemmer i Sydslesvig også husker at tale dansk?

Det danske fyrtårn i Sydslesvig, rektor Jørgen Kühl, er i sommerens løb kommet lidt i modvind, da han i sin dimissionstale til de nye studenter fra A.P. Møller Skolen i Slesvig har skelnet mellem forskellige typer af forældres tilknytning til de danske skoler og foreninger. Kühl skelner mellem *nationale* og *postnationale* medlemmer af det danske mindretal i Sydslesvig. Begrebet *postnational* er blevet kritiseret af professor Søren Harnow Klausen fra Syddansk Universitet, som ikke mener, det er et entydigt begreb, ligesom han derfor heller ikke mener, at det egentlig udtrykker noget nyt.

Jørgen Kühl er dog ikke en hr-hvem-som-helst i den sammenhæng. Han

Ifølge Jørgen Kühl har omkring 70% af A.P. Møller Skolens studenter forældre ikke gået i dansk skole. A.P. Møller Skolens indgangshal, 2009.

er adjungeret professor ved Universitetet i Flensborg og har mere end nogen anden dansker - nord og syd for grænsen - arbejdet videnskabeligt med mindretalsproblemer i mange år. Det er en klassisk Kühl'sk tese, at et mindretal består af mange grader af tilknytning, som han ofte illustrerer med en række koncentriske cirkler, der viser, hvor tæt man er på centrum, den oprindelige faste stok, med grupper uden om med mere eller mindre grad af tilhørsforhold.

Kühl har på sin skole konstateret, at omkring 70% af hans studenter forældre ikke havde gået i dansk skole. Og det var efter hans mening afgørende for at forklare, hvorfor det danske sprog så ofte har svært ved at blive brugt i de danske skoler og de danske foreninger. Men omvendt mener Kühl, at de mange tyske for-

ældres bevidste tilvalg af de danske skoler er en gave til Danmark, da det viser sig, at de fleste af eleverne senere gør karriere i Danmark, skriver JydskVestkysten.

Og man kan tilføje, at det åbne danske mindretal samtidig demonstrerer, at den danske identitet ikke er en statisk størrelse, men at identiteter er under stadig forandring samtidig med, at det danske mindretal også er en solid brobygger mellem Danmark og Tyskland!

Det er Eva Kjer Hansen, ministeren for Ligestilling, Nordisk Samarbejde og Fiskeri, som i et interview i Kristeligt Dagblad har givet udtryk for synspunkter, som synes lidt selvmodsigende. Ministeren har fortalt, hvordan hun tidligere er blevet kaldt for tyskertøs og forræder, fordi hun havde giftet sig med en hjemmetysker.

Eva Kjer Hansen mener, at det nationale er blevet mindre væsentligt, da forholdet mellem dansk og tysk i grænselandet er blevet så godt, og konkluderer derfor lidt selvmodsigende, at *“det er en diskussion, der kan få store økonomiske konsekvenser”*, også økonomisk ... for selvfølgelig kan der komme et tidspunkt, hvor man ikke kan forsvare at støtte mindretallene økonomisk. At mindretallet er blevet en succes, skal altså straffes med lavere tilskud, *“fordi der ikke er den særlige bevidsthed og den særlige identitet, der gør sig gældende”*. Hun blev selv gift med en fra det tyske mindretal, og deres børn har gået i den tyske skole! Så derfor skal man stoppe tilskudene?

Det er derfor ikke overraskende, men lidt chokerende, at Martin Henriksen fra det såkaldte danske folkeparti, som samtidig er medlem af det danske folketings særlige Sydslesvigudvalg i Flensborg Avis den 14. august udtalte, at han ønsker sanktioner over for de forældre, som ikke følger de danske sprogeregler, og at det bl.a. kan medføre bortvisning af elever.

Der er dog endnu ikke krav om, at pigerne ikke må være tildækkede, eller at de nye elever skal huske at give hånd! Men mon ikke det snart kommer? Selv Mette Bock har givet udtryk for, at der *“bør stilles klare krav til de tyskere, der i stigende grad vælger danske skoler til deres børn”*.

Det er derfor befriende, at den altid så vakse og aktive Katrine Hoop i et langt læserbrev i Flensborg Avis den 18. august har taget til genmæle. Hun fortæller, hvorledes hendes far som skoleleder i Vollerwiek i Ejdersted altid advarede tyske forældre om det besværlige ved at vælge en dansk sko-

le. Eleverne ville *“blive til små danskere”*, advarede han, og *“måske fremmede for jer”*, tilføjede han.

Den vidunderlige Katrine er glad for, at *“mindretallet er mere rummeligt og giver plads til at være dansk på en autentisk og tidssvarende måde”*. Hun mener desuden, at der *“aldrig er blevet talt så meget dansk i det danske mindretal som nu”*.

Jeg håber, Katrine Hoop en dag bliver formand for Folketinget, når man nu kan have to pas!

Aarø - Lillebælts perle

Den lille ø Aarø i Lillebælt er ved årets landdistriktskonference i Faaborg blevet tildelt årets landdistriktspris. Prisen blev overrakt af erhvervsminister Rasmus Jarlov, som roste Aarø for med lokale kræfter at have vendt afvikling til udvikling ved at øge turismen og dermed skabe nye arbejdspladser. Aarø blev således et eksempel for andre lokalsamfund, tilføjede ministeren. Med prisen fulgte en check på 15.000 kroner.

Landdistriktsprisen blev modtaget af Connie Hansen på Aarøs vegne, skriver JydskeVestkysten den 18. september. Connie Hansen takkede for prisen og fremhævede, at prisen viser, at man kan komme langt, når bare man står sammen.

Haus Lensnack fredes

Skibsreder Jepsens meget smukke og imponerende villa *Haus Lensnack* er blevet fredet af Slots- og Kulturstyrelsen. Man har fredet et Gesamtkunstværk, hedder det bl.a. i begrundelsen fra de danske fredningsmyndigheder, dvs. fredningen dækker ikke alene villaens ydre og indre forhold, men også det tilhørende haveanlæg, skri-

Skibsreder Jepsens smukke villa Haus Lensnack, som nu bliver fredet.

ver avisen Der Nordschleswiger den 29. august og tilføjer, at villaen opfattes som et fornemt eksempel på tysk jugendstil i Danmark.

Villaen blev bygget af arkitekten Anton Huber i 1909-1910, og fredningen skal ses som et led i den fælles dansk-tyske kulturaftale, som kulminerer med 100-året for Genforeningen i 2020.

Sygehus P-afgift

En sønderjysk mor fik tidligt på sommeren en parkeringsbøde, da hun skulle skynde sig at bringe sit barn på skadestuen på Aabenraa Sygehus. Men Sygehus Sønderjyllands sygeplejefaglige direktør svarer arrogant, at p-skiven ikke var sat rigtigt, og at det drejer sig om adfærdsregulering. Som om der var nogen, der havde lyst til at holde længere ved en skadestue end højst nødvendigt?

Moderen forsøgte at få sygehuset til at slette parkeringsafgiften, men får at vide, at det ikke er sygehuset, der er parkeringsmyndighed, og at sygehuset hverken håndterer kontrol eller bødeforlæg. Hvor er det et teknokratiske og uanstændigt svar.

Det er først, da Villy Søvnald blander sig i sagen, at der sker noget, dvs. så var det alligevel muligt at slette p-afgiften/bøden. Hvor er det trist, at danske institutioner og myndigheder er blevet så teknokratiske, at der ikke kan vises fornuftige og menneskelige hensyn! Og så synes jeg i øvrigt, at det er blevet en pestilens alle steder med mange p-regler, for at private parkeringsfirmaer skal tjene penge på folks forglemmelser! Trist!

Operation Hangar i Tønder

Efter sommerens store succes med den dramatiserede fremstilling af det

engelske luftangreb på Zeppelin-basen i Tønder, har Tønder Kommune lavet et mageskifte med statslige arealer omkring Soldaterskoven, således at man nu kan komme i gang med en delvis renovering af den resterende bygning fra Zeppelin-Hangaren. Arbejdet forventes igangsat i slutningen af september måned, fortæller den kommunale projektleder Henning Ravnborg Kristensen til avisen Der Nordschleswiger. Der er foreløbig bevilget tre millioner kroner til projektet.

Hangaren skulle gerne være nødtørftigt repareret, så den er klar til den store præsentation af filmen *I krig og kærlighed* i midten af november måned. Dele af filmen blev optaget i hangaren i marts måned. De første træer er allerede fældet omkring bygningen, og arbejdet ventes afsluttet til jul.

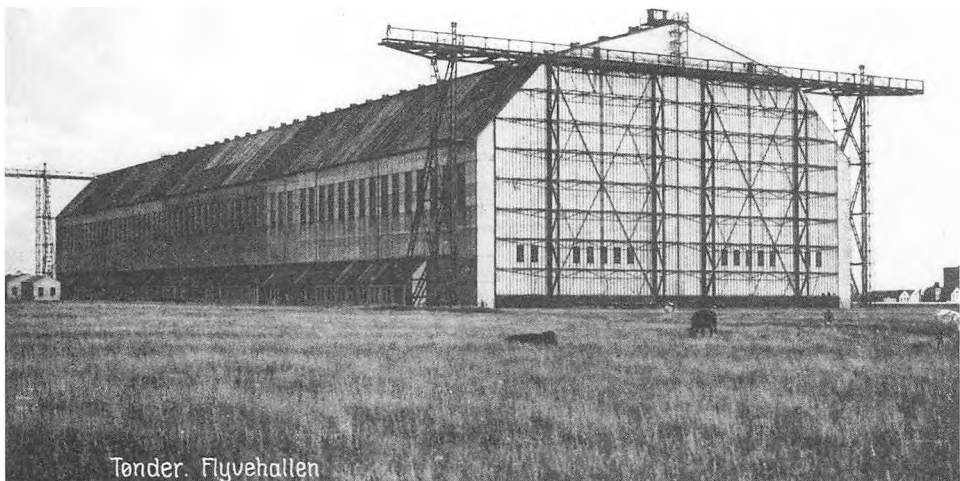
VUC-komedien fortsætter: Fejl på fejl - det må koste Geil

Et læserbrev i JydskeVestkysten den 13. september havde som overskrift: "*Fejl på fejl - det må koste Geil*". Men selv udtaler hovedpersonen sig ikke - og man forstår hvorfor. Processen startede for over et år siden, da ledelsen blev politianmeldt for økonomisk kriminalitet af de ansattes tillidsrepræsentant Jørgen Holstener Larsen. Poliitiets efterforskning ventes først afsluttet engang i november måned.

Som følge af den meget dårlige omtale trådte den ansvarlige borgmester Geil tilbage som formand for bestyrelsen og overlod Signe Knappe at tage skraldet på sine vegne. Geil lagde ansvaret fra sig. Derfor læserbrevet! Men lederkommentarer fra Peter Orry? Nej!

VUC kom derefter under skærpet

Zeppelinhallen Toska, der blev indviet i november 1915.

Tønder. Flyvehallen

VUC Syds afdeling i Haderslev.

tilsyn, hvad der har fået mange kursister og elever til at undlade at melde sig til VUC. Det har igen medført, at en lang række lærere og medarbejdere er blevet fyret, i alt 47, skrev JydskeVestkysten den 1. september og tilføjede, at mange af lærerne heller ikke havde de nødvendige kompetencer. Tallet blev dog få dage senere reduceret til 34 afskedigelser. Men ifølge JydskeVestkysten den 13. september, så virker det ikke, som om de resterende elever mærker noget til den store uro, der er om institutionen VUC, der er lukningstruet.

Men den 11. september blev den nye kun fire måneder gamle bestyrelse afsat af STUK, Styrelsen for Undervisning og Kvalitet, da man ikke mente, at Signe Knappes bestyrelse havde givet STUK tilstrækkelige oplysninger om VUC's katastrofale økonomiske situation. Mon Signe Knappe ville dække over sin partifælle, borgmester Geil? STUK satte VUC under skærpet tilsyn og forlanger en konklusion fra Det midlertidige Styre senest den 15. oktober i år.

I et brev fra STUK den 10. september fremgår det, at VUC's bestyrelse under Signe Knappe ikke alene havde givet STUK mangelfulde oplysninger, men - og det fremgår af en intern mail i STUK, som JydskeVestkysten har fået adgang til - så havde STUK overhovedet ingen tiltro til, at VUC havde styr på tingene. Alt foregår manuelt, stod der bl.a. i den interne mail.

Den 20. september toppede sagen foreløbig, da undervisningsminister Merete Riisager havde indkaldt til et møde med en række af folketingets partier for at drøfte VUC-sagen i Haderslev. Jesper Petersen fra Socialdemokratiet, valgt i Haderslev-kredsen, havde i ugen inden indkaldt ministeren til et lukket samråd. Det afværge de ministeren ved at indkalde partierne bag uddannelsesområdet's forligskreds til et møde den 20. september, hvad Jesper Petersen var tilfreds med. Han så det som en genvej til at sikre fremtiden for VUC i Haderslev. Forligskredsens partier skal igen mødes, når det midlertidige styre har af-

givet deres første foreløbige status senest den 26. september i år.

Det er interessant, med hvilken iver JydskeVestkysten nu dækker sagen. Før stillede man aldrig kritiske spørgsmål til Geil og VUC. Nu er der ingen grænser for ønsker om interviews. Det samme gjaldt i sagen om Carl Holst. Der blev aldrig stillet kritiske spørgsmål til venstremanden som amtsborgmester eller formand for regionen. Men da andre havde fundet ud af, at der var noget galt, så gik lemmingeffekten straks i selvsving

Hans Heinrich Hansen får en orden

Det er den tysktalende selvstyrende provins Sydtyrols fornemste orden, som er blevet tildelt Hans Heinrich Hansen for hans indsats for Sydtyrol, selv om han ikke bor i regionen, skriver Flensborg Avis. Hans Heinrich Hansen var i mange år formand for FUEF, Den Europæiske Mindretalsunion, og har herigennem gjort en

stor indsats for at sikre mindretalenes rettigheder, ikke blot i Sydtyrol, men også i det øvrige Europa. Hans Heinrich Hansen sidder stadig i den borgerkomité, som har været aktiv i tilvejebringelsen af over en million underskrifter til Minority Safepack, som ikke alene skal sikre de europæiske mindretal retten til at blive hørt af EU, men også fremme mindretalenes rettigheder i EU. Tillykke - den er velfortjent!

Jørgen Mads Clausen 70 år

Bestyrelsesformand Jørgen Mads Clausen er netop blevet 70 år, men er *still going strong*. For år tilbage var der en radioudsendelse med Bitten Clausen, hvor hun bl.a. blev spurgt, om hendes ældste søn skulle være administrerende direktør for Danfoss koncernen. Bitten Clausen tænkte sig godt om og svarede beskedent, at det jo ikke var sikkert, at Jørgen - som hun blot sagde - kunne klare jobbet? Jeg kan endnu høre hendes stemme. Men det håbede hun.

Hans Heinrich Hansen var i mange år formand for Den Europæiske Mindretalsunion, FUEF.

Foto: Danfoss.

Jørgen Mads Clausen.

Og man må sandelig sige, at Bitten Clausens håb er gået i opfyldelse. Jørgen Mads Clausen har ikke alene vist sig at være en dynamisk og effektiv leder af Danfoss. Men han har også vist samfundshensyn, vist, at han bekymrede sig om sine mange medarbejders sikkerhed og ansættelsesvilkår. Det er ikke givet i en moderne liberal markedsøkonomi. Men han har også tit demonstreret, at han er opta-

get af at udvikle Als og hele den nord-slesvigske regions kulturliv. Og visionerne kommer stadig til syne, f.eks. ønsket om en bro mellem Als og Fyn. Der er ikke tvivl om, at broen kommer en dag - og så bør den kaldes Jørgen-Mads-Clausen-Bro.

Tillykke til en beskeden, men i enhver henseende tiltalende og dygtig erhvervsleder! ■

KOM OG VÆR MED I ET GRÆNSELØST FÆLLESSKAB

Vil du være med til at støtte danskheden i grænselandet?

Så bliv medlem i Grænseforeningen og deltag i spændende aktiviteter i din lokalforening. Du får også tilsendt Grænsen, et magasin om mindretal, sprog og kultur, der udkommer seks gange om året.

Meld dig ind via vores hjemmeside eller kontakt en lokalforeningsformand i dit område.

Aabenraa

Andreas Brandenhoff • a_brandenhoff45@hotmail.com • tlf. 7464 6502

Haderslev

Peter Popp Andersen • kapopp@outlook.dk • tlf. 7456 2277

Sønderborg

Kirsten Fanø Clausen • kifanoe@gmail.com • tlf. 6177 8515

Tønder

Marie Stamp • stamp.marie02@gmail.com • tlf. 2074 6088

Rødning - Vejen

Hans Harald Sørensen • hhs111@gmail.com • tlf. 5154 2075

Kolding og omegn

Henning Haugaard • haugaardkolding@mail.tele.dk • tlf. 7550 4339

www.graenseforeningen.dk

GRÆNSEFORENINGEN
FOR EN ÅBEN DANSKHED

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Vores kollektive hukommelse

Gitte Kath's værksted 1976-2018

Af museumsinspektør Iben Johansen

I EFTERÅRET BLIVER Kunstmuseet Brundlund Slot indtaget af billedkunstneren Gitte Kath, og museets gæster får muligheden for at træde ind i kunstnerens verden. Her foldes Kath's arbejdsmetoder og inspirationskilder ud, og man kan følge processen fra idé til færdigt værk.

Kath blev uddannet fra Kunsthåndværkerskolen i Kolding i 1976, hvorefter hun, ganske tilfældigt, blev involveret i Teatret Møllen i Haderslev. Det blev til et 40 år langt engagement i teatrets produktioner, hvor hun indtog rollen som scenograf og instruktør, og tillige producerede hun plakaterne til forestillingerne.

Oprindeligt blev Kath uddannet

væver, og fascinationen af vævede materialer fandt vej ind i scenografierne, hvor mange rekvisitter blev bevirket med stof. Når man ser på både scenografierne og plakaterne, bliver det også klart, at Kath bruger gamle, gerne slidte, ting som afsæt for sit billedsprog. I hendes værksted findes mængder af sager - gamle kufferter, udslidte sko, udstoppede ænder, violiner og meget andet. Disse bruger kunstneren i sin plakater og forestillinger, idet de i kraft af deres alder bærer en historie i sig. Et par slidte sko kan sætte fantasien hos publikum i gang: Hvem har gået med dem? Hvorfra i verden stammer de? Hvad har den person ikke oplevet? Fordi tingene viser, at de har levet et liv og er slidte, bærer de i overført betydning på historier eller erindringer, som vi selv projicerer over på dem. Det er denne kollektive hukommelse, der bliver sat i spil både i plakaterne, teaterforestillingerne og ikke mindst denne udstilling. De er alle sammen en åben invitation til, at museets gæster bruger fantasien og selv digter videre.

Udstillingen kan ses på Kunstmuseet Brundlund Slot i Aabenraa fra den 18. november 2018 til den 31. marts 2019. ■

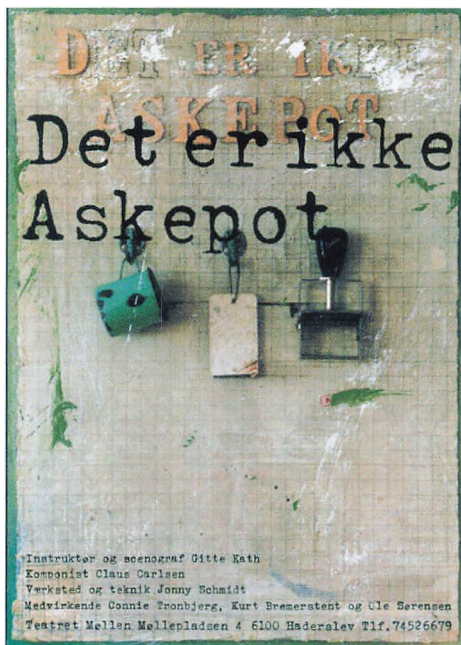

Foto: Ove Kirketerp.

En af Gitte Kath's mange plakater til Teatret Møllen.

- 17. august - 2. marts 2019* **Drøhse Hus**
Farveflor - Håndarbejdets Fremme 90 år (U)
- 28. november 2018* Broderiworkshop - Dronningens julekalender (A)
- 18. november - 31. marts 2019* **Kunstmuseet Brundlund Slot**
Vores kollektive hukommelse - Gitte Kath's værksted 1976-2018 (U)
- 20. november* **Kulturhistorie Tønder**
Strikkecafé i Pumpehuset med foredrag ved Mikkel Leth Jespersen: Sønderjyske kaptajnsfruer på langfart. (A)
- 13. januar 2018 - 6. januar 2019* **Kunstmuseet i Tønder**
Per Kirkeby - Operabronzer (U)
- 13. januar 2018 - 6. januar 2019* Keramik fra Ellen & Knud Dalhoff Larsen Fonden (U)
- 15. juni - 20. januar 2019* Raffael Rheinsberg - Spor af en tid (U)
- 24. november - 28. april 2019* Sigurjón Ólafsson - mangfoldige former (U)
- 2. februar - 2. juni 2019* Kvindernes surrealisme (U)
- 4. december 2018* **Sønderborg Slot**
Foredrag ved Erik Housted: Festung Sonderburg-Düppel (F)
- 12. oktober 2018 - 20. oktober 2019* **Derfra hvor vi stod - Sønderjyderne i 1960'erne og 1970'erne**
Temaopdelt særudstilling på tre af museets afdelinger:
Arkæologi Haderslev: Hverdag (U)
Kulturhistorie Aabenraa: Musik (U)
Museerne i Tønder: Bolig (U)

Udstilling: (U) - Arrangement: (A) - Foredrag: (F)

Bliv løbende opdateret på

www.ms.dk

Bagsiden om forsiden...

Tidsfrivillige

Af dr.phil. Hans Schultz Hansen

MIDT I JANUAR 1943 udsendte den tyske mindretalsledelse et op-råb "til alle tyske folkefæller" om at gennemgå uddannelse som *Zeitfreiwillige*, dvs. som soldater på deltid. Uddannelsen bestod i nogle timers instruktion om søndagen ved officerer og underofficerer fra den tyske værnemagt. Værnemagten udleverede også uniformer og våben til formålet. Uddannelsen skulle sætte de tidsfrivillige i stand til at varetage "særlige militære opgaver i hjemstaven". Den stod åben for mandlige medlemmer af mindretallet i alderen 17-60 år. Opfordringen understregede, at det var "en selvfølgelig pligt at påtage sig denne tjeneste i hjemstaven". Med andre ord drejede det sig om et særligt hjemmetysk hjemmeværn, som skulle bistå værnemagten under krigshandlinger på dansk jord, dvs. ved en allieret invasion.

Oprettelsen af tidsfrivilligtjenesten skete på den tyske mindretalsledelses initiativ. I december 1942 henvendte *folkegruppeløfter* Jens Møller sig til den tyske rigsbefuldmægtige Werner Best for at åbne mulighed for, at medlemmer af mindretallet kunne bidrage til den tyske krigsindsats uden at tjene som frontfrivillig. Efterhånden som krigen skred frem, mistede mindretallet nemlig mange af de unge mænd,

som havde meldt sig frivilligt til Waffen-SS, især på Østfronten. Værnemagtens øverstbefalende i Danmark, general Hermann von Hanneken, var indforstået med forslaget. Derimod er det en myte, at den danske regering godkendte oprettelsen af tidsfrivilligtjenesten.

I alt meldte ca. 1.700 sig til tidsfrivilligtjeneste. Som bekendt kom der aldrig en allieret invasion i Danmark. Derimod blev de tidsfrivillige i Aabenraa, Sønderborg og Tønder indkaldt til tjeneste ved indførelsen af den militære undtagelsestilstand den 29. august 1943. De blev sat til patruljering, tolkning, udstedelse af kørselstilladelser og passersedler og i enkelte tilfælde også til at medvirke ved arrestationer. Denne brug af de tidsfrivillige var ikke forudsat af mindretalsledelsen, og Jens Møller protesterede straks, men da var skaden sket og yderligere et skår slået i forholdet mellem landsdelens danske flertal og tyske mindretal.

Tidsfrivilligtjenesten blev efter anmodning fra mindretallets ledelse opløst den 26. april 1945. Umiddelbart efter Befrielsen den 5. maj 1945 blev de tidsfrivillige interneret i Fårhuslejren og på Sønderborg Slot. 1.121 blev dømt ved det efterfølgende retsopgør. Den typiske straf var 1,5 års fængsel. ■